

Plan van aanpak

programmering Sphinxkwartier

I Stedelijke herontwikkeling
en de katalyserende rol
van programmeren

II Afbakening Sphinxkwartier en beschrijving
per deelgebied

III Interviews

IV Conclusies en aanbevelingen

versie 1 2015

Sphinxkwartier

bureau
europa

Bureau Europa

Plan van aanpak

Inhoudsopgave

programmering Sphinxkwartier

- I** Samenvatting
- II** Stedelijke herontwikkeling en de katalyserende rol van programmeren
- III** Afbakening Sphinxkwartier en beschrijving per deelgebied
- IV** Interviews
- V** Conclusies en aanbevelingen

Hoofdstuk

Samenvatting

Het Sphinkwartier wordt momenteel herontwikkeld op een manier waarbij het eindbeeld niet (volledig) is vastgelegd. Hoe kan op een constructieve manier worden omgegaan met deze situatie en hoe draagt programmering bij aan een succesvolle, duurzame ontwikkeling van het gebied?

In dit Plan van aanpak geeft Bureau Europa een visie op het gebied en worden de verschillende deelgebieden beschreven. Daarnaast gaat het Plan van aanpak aan de hand van conclusies gebaseerd op diverse interviews in op de meerwaarde van tijdelijke programmering en doet Bureau Europa een aantal aanbevelingen op inhoudelijk, organisatorisch en financieel niveau. De bijlage Programmaboek Sphinkwartier, die in samenwerking met Gemeente Maastricht is ontwikkeld, biedt de praktische kaders en randvoorwaarden die nodig zijn voor het snel opstarten van programmering en schetst een globale tijdslijn, inclusief een moodboard per deelgebied en bijbehorende doelgroepen.

Dit Plan van aanpak is mede tot stand gekomen door diverse sessies en interviews met (lokale) betrokkenen, belanghebbenden en ervaringsdeskundigen op het gebied van programmeren. Gesprekspartners waren ondernemers die (in de toekomst) zijn gevestigd in het gebied, culturele spelers, ambtenaren, belangrijke betrokkenen, bewoners en programmeurs uit andere steden.

Bureau Europa

WAT IS PROGRAMMEREN?

Met 'programmeren' of 'programming' wordt bedoeld **activiteiten, evenementen, projecten en tijdelijke invulling** die kan plaatsvinden in het Sphinkwartier. Dit Plan van Aanpak zal niet ingaan op de meer permanente invulling van het gebied, al kunnen tijdelijke activiteiten en projecten uiteraard wel in de loop van de tijd en **bij gebleken succes een meer permanente** status krijgen.

Wat is de meerwaarde van programmering in de vorm van activiteiten en tijdelijke invulling voor de ontwikkeling van het Sphinkwartier?

- Programmering draagt bij aan de ontwikkeling van het **profiel** van een gebied. Activiteiten, evenementen en andere vormen van tijdelijke invulling helpen om een gebied te leren kennen, te ontdekken waar de **potentie** ligt en zo tot de **kern van een plek** te komen.
- Programmering draagt bij aan de **communicatie** van het gebied. Activiteiten en tijdelijke projecten zetten een gebied op de kaart. Het zorgt voor **reuring** en laat mensen op een **actieve** manier kennismaken met een plek.
- Programmering biedt ruimte voor **co-creatie** en **participatie** van burgers en organisaties uit de stad en de regio.
- Programmering biedt ruimte voor **experiment**. Uiteraard kan **niet** worden geëxperimenteerd met **veiligheid**, maar wel op het gebied van **functies** en op het gebied van **overige regelgeving**.
- Programmering kan de **ontwikkeling** van een gebied **versnellen**. Zeker bij gebieden die door stagnatie vertraging in de ontwikkeling kennen, zorgt programmering voor een **snellere herwaardering** van het gebied. In vergelijkbare situaties in andere steden zijn door het (tijdelijk) programmeren van het gebied **nieuwe investeerders** aangetrokken.

Wat kan het Sphinkwartier betekenen voor de spreiding van evenementen in de stad?

- Beter spreiding van evenementen in de stad, vermindert druk op bestaande locaties
- Niet grote evenementen van het Vrijthof, maar evenementen die aansluiten op en/of bepalend zijn voor vernieuwende en experimentele karakter van Sphinkwartier, waarbij kan worden gedacht aan Dancetour, Bruis, Summer DJ's, maar ook aan theatervoorstellingen, tentoonstellingen en sportactiviteiten
- Bredere keuzemogelijkheid voor organisatoren

BELANGRIJKE STAPPEN

- Kiezen voor programmering betekent **budget** vrijmaken hiervoor, eventueel binnen bestaande budgetten
- Niet alleen financieel **investeren**, maar ook **praktisch, mentaal** en in **tijd**
- Aanstellen **fulltime programmeur**
- **Programmering en communicatie** Sphinkwartier hand in hand laten gaan

FINANCIËLE AANBEVELINGEN

- **Investeren** in programmeren is een **vereiste**, maar op termijn moet programmering **zichzelf** kunnen **bedruipen**.
- Investeer met name in een **goede programmeur** en **organisatie**. Voor het programma zelf moet worden gedacht aan kleine **aanjaagbudgetten**. Uiteindelijk moet programmering geld opleveren.
- Inkomsten moeten met name voortkomen uit de verhuur van **gebouwen**. Daarnaast is een **combinatie** van **commerciële** en **niet-commerciële activiteiten** aan te bevelen, omdat activiteiten vanuit commerciële hoek meer zullen opleveren.
- Houd rekening met een **forse aanloop**, programmering heeft tijd nodig om rendabel te zijn.

PROFIEL PROGRAMMEUR

- Goede verbinder
- Ambassadeur voor het Sphinkwartier
- Breed netwerk in de stad en regio
- Geen 9 tot 5 mentaliteit
- Affiniteit met cultuur, natuur, historie en sport

II

Hoofdstuk

Stedelijke herontwikkeling en de katalyserende rol van programmeren

Bureau Europa

MAATSCHAPPELIJKE TENDENSEN

De structuur en het krachtenveld in onze maatschappij zijn tijdens het laatste decennium radicaal anders geworden. De globalisering van arbeid, de voortdurende technologische innovatie, de democratisering van informatie door internet en de gevolgen van de monetaire crisis liggen hieraan ten grondslag. De economie is in de afgelopen eeuw verschoven van een industriële naar een diensten- en kenniseconomie, maar ook deze lijkt in de huidige omstandigheden niet meer voldoende te beantwoorden aan de actuele vragen van de samenleving. Langzaam doet het bewustzijn, dat zaken op systemisch niveau anders georganiseerd moeten worden, zijn collectieve intreden. Creatieve en circulaire economieën zijn de modellen van nu en ook vraagstukken rond stadsontwikkeling en de gebouwde omgeving dwingen een andere aanpak af. Er zijn steeds minder middelen beschikbaar voor de publieke zaak, niet alleen op het gebied van stadsontwikkeling, maar ook op andere terreinen en publieke diensten zoals educatie, zorg en defensie.

GEVOLGEN VOOR DE GEBOUWDE OMGEVING

De bouwsector is lange tijd een belangrijke pilaar geweest voor (nationale en regionale) economieën voor zowel private als publieke partijen. Maar de fysieke verankering van de bouwkolom heeft plaatsgemaakt voor een bubbel van fictieve waarden. De verregerende privatisering en het model van speculatie met vastgoedportefeuilles, complexe geldstromen en grondexploitatie of gronduitgiften, op de schaal zoals dit in het begin van de jaren negentig van de twintigste eeuw zijn intreden deed, die ten koste gaat van de leefbaarheid, zijn niet langer te legitimeren.

Veel steden en dorpen kampen met een groeiende leegstand. Als gevolg van veranderende maatschappelijke krachten staan niet alleen kerken en winkelpanden, maar ook monumentale en/of industriële gebouwen leeg en liggen bouw- of industrieterreinen braak. Oude functies zijn verdwenen, en (definitieve) nieuwe invullingen zijn nog niet in zicht. Deze tussentijd wordt meer en meer geboortegrond voor nieuw en onverwacht gebruik. Het zijn de kunstenaars, designers, architecten, actieve burgers en representanten van de nieuwe maakindustrie die hierin met interdisciplinaire en informeel georganiseerde activiteiten het voortouw nemen. Zij ruilen daarvoor hun rol als opdrachtnemer in voor die van innovatieve initiator en oefenen zo, buiten de grote partijen om, invloed uit op de stedelijke ontwikkeling.

COCREATIE, PARTICIPATIE EN DE ROL VAN PROGRAMMEREN

Cocreatie en participatie is bij bovengenoemde ontwikkeling een inmiddels veelbeproefde methode. Ook de overheid predikt de laatste jaren veelvuldig dat burgerparticipatie een onontbeerlijk onderdeel is van de huidige doe-democratie. Maar hoe reëel is de projectie op deze werkwijze en de rol die de burger hierin zou moeten vervullen? En heeft een – relatief kleine – stad als Maastricht voldoende kritische massa en daadkrachtige pioniers om met cocreatie en participatieve projecten de stad op een hoger plan te tillen? Hoe voorkom je dat deze pioniers opgebrand raken, en is onze stedelijke sociale structuur inclusief genoeg om aan een diversiteit aan mensen in dit proces te betrekken? Het zijn belangrijke vragen die niet uit het oog moeten worden verloren als het gaat om de rol van programmeren bij de ontwikkeling van de stad.

Er zijn diverse geslaagde en leerzame voorbeelden uit de praktijk. Verschillende Nederlandse projecten, zoals het NDSM-werf en de Westergasfabriek in Amsterdam, Hotel Transvaal in Den Haag, Strijp-S in Eindhoven, Het Schieblock in Rotterdam maar ook het Sphinxpark in Maastricht – allemaal gebouwen en gebieden die symbool staan voor de 'oude economie' – laten zien dat hun doel niet ligt bij het 'opleuken' of maskeren van een kale periode an sich, maar dat zij aan de transformatie van een gebouw, straat, wijk, stad of regio een constructieve bijdrage leveren.

BUITENLANDSE VOORBEELDEN

Ook in het buitenland zijn tal van voorbeelden die inspireren. Het Meatpacking District in New York is een interessant voorbeeld van revitalisering van een voorheen vervallen wijk, met als aanjager en hoogtepunt de High Line, het park dat op het voormalige treinspoor ligt en dat op 7,5 meter boven het maaiveld door de stad loopt. Inmiddels is dit park een echte toeristische trekpleister met 4 miljoen bezoekers per jaar, maar in het weekend is de plek ook onder New Yorkers zeer populair. Bovendien heeft de High Line gezorgd voor een grote boost voor ondernemers in de wijken Meatpacking District en Chelsea en is de vastgoedwaarde van de panden in dit gebied enorm gestegen. Een ontwikkeling die is ingezet door een bottom-up initiatief, toen in 1999 de non-profit-organisatie 'Friends of the HighLine' is opgericht door buurtbewoners Joshua David en Robert Hammond. Zij hebben zich ontfemd over het spoor dat destijds gesloopt dreigde te worden. Vanaf het begin is het doel geweest het behoud van het industrieel erfgoed van de voormalige spoorlijn maar vooral ook om de High Line te hergebruiken als opgetild publiek park voor de stad. De creatieve en strategische samenwerking met ontwerpersstudio Field Operations was daarbij cruciaal.

Een ander bekend voorbeeld van het invullen van industrieel erfgoed op culturele en creatieve wijze is de Zollverein in Essen in het Ruhrgebied. De gebouwen en terreinen van deze voormalige kolenmijn zijn getransformeerd tot een landschapspark met als doel om door middel van cultuur, kunst en design de regio weer op de kaart te zetten. Het is interessant hierbij te vermelden dat de architecten van OMA/AMO hiervoor de ontwerpers waren, en het Rotterdams kunstenaarscollectief Observatorium met groot uithoudingsvermogen het proces steeds heeft weten te dragen. Ook steden als Manchester en Birmingham, ooit de bakermat van de industriële revolutie, hebben zichzelf opnieuw moeten uitvinden na het verval van de industrie en zij weten hun erfgoed hiervoor goed te benutten. Een geslaagd voorbeeld is de Custard Factory in Birmingham, dat is uitgegroeid tot een cultureel district met honderden ateliers en kleine bedrijfsruimtes, met cafés, galerieën, een nachtclub en (ambachts)winkeltjes. Het hele jaar door zijn er markten, festivals, optredens, maar ook privé- of bedrijfsfeesten en bruiloften.

Een initiatief dat met name interessant is vanwege de sociale, duurzame en groene kwaliteiten is de Prinzessinnengarten in de wijk Kreuzberg in Berlijn. Sinds 2009 is aan de Moritzplatz, op ruim 6.000 vierkante meter braakliggend terrein, de omvang van een voetbalveld, een groene oase ontstaan. De Prinzessinnengarten is een initiatief van historicus Marco Clausen en documentairemaker Robert Shaw. Hoewel ze beiden geen ervaring hadden met tuinieren, is het hen gelukt in korte tijd een stadstuin te realiseren in samenwerking met buurtgenoten. De tuin heeft inmiddels een belangrijke functie in de wijk. Gedurende de zomer worden er 's avonds films op grootdoek vertoond en zijn er zowel overdag als 's avonds trainingen en workshops over duurzaam tuinieren, stadslandbouw, bijenteelt, klimaatverandering, koken met seizoensgroenten, community- en stadsontwikkeling.

Maar ook in niet-westerse of hoogconjuncturele landen zoals Brazilië en India bestaan inspirerende voorbeelden van co-creatie of bestuurlijke vernieuwingen. Een mooi voorbeeld is Porto Alegre in Brazilië waar al sinds de jaren tachtig met burgerparticipatie grote vooruitgang is geboekt voor de ontwikkeling van de stad en de bestrijding van armoede.

EEN INITIATIEF DAT MET NAME INTERESSANT IS VANWEGE DE SOCIALE, DUURZAME EN GROENE KWALITEITEN IS DE PRINZES-SINNEN-GARTEN IN DE WIJK KREUZBERG IN BERLIJN.

Bureau Europa

Plan van aanpak programmering Sphinxkwartier

PROGRAMMEREN IN HET SPHINXKWARTIER

Tijdelijke invulling en programmering levert niet alleen op korte termijn levendigheid en bekendheid op, er wordt ook een vernieuwend perspectief op de uiteindelijke ontwikkeling van de plek naar buiten gebracht. Tijdens de oprichtingsbijeenkomst van het Landelijke Kennisplatform Tussentijd in Ontwikkeling formuleerde curator van de publieke ruimte Ester van de Wiel het als volgt: 'het benutten van tussentijd biedt kansen om programma's te realiseren die nu geen plek hebben in stedelijke gebieden. Ze kunnen in tijdelijke vorm getest worden onder het motto: alles wat werkt blijft, alles wat niet werkt verdwijnt.' Langzamerhand realiseert men zich dat het eindbeeld binnen de stedelijke ontwikkeling niet langer centraal kan staan, omdat de lange termijn financieringsstructuren ontbreken. Gaandeweg verschuift de aandacht naar het potentieel van 'de weg er naar toe'. Een weg met ruimte voor onverwachte kansen en innovatieve impulsen ten aanzien van ruimtelijke ontwikkeling.

Ook het Belvédère gebied in Maastricht is geconfronteerd met globalisering van arbeid en technologische innovatie enerzijds en de gevolgen van de monetaire crisis anderzijds.

Private partijen ING en Bouwinvest zijn eind 2011 uit de Wijkontwikkelingsmaatschappij Belvédère gestapt en de gemeente is daarmee de enige overgebleven speler. Het gebied wordt momenteel herontwikkeld op een manier waarbij het eindbeeld niet (volledig) is vastgelegd. Hoe kan op een constructieve manier worden omgegaan met deze situatie en hoe draagt programmering bij aan een succesvolle, duurzame ontwikkeling van het gebied?

In dit Plan van aanpak geeft Bureau Europa een visie op het gebied en worden de verschillende deelgebieden beschreven, inclusief een moodboard en bijbehorende doelgroepen. Daarnaast bevat dit Plan van aanpak de praktische kaders, randvoorwaarden en aanbevelingen die nodig zijn voor het snel opstarten van programmering en wordt een globale tijdslijn geschetst. Op basis van onze kennis van de tendensen in het huidige culturele landschap en de eerdere ervaringen van Bureau Europa met programmeren in het Sphinx- en Frontenpark wordt ook een globale inschatting gemaakt van de kosten die met het programmeren zijn gemoeid.

Dit Plan van aanpak is mede tot stand gekomen door diverse sessies en interviews met (lokale) betrokkenen, belanghebbenden en ervaringsdeskundigen op het gebied van programmeren. Gesprekspartners waren ondernemers die (in de toekomst) zijn gevestigd in het gebied, culturele spelers, ambtenaren, belangrijke betrokkenen, bewoners en programmeurs uit andere steden.

De interviews zijn te vinden op pagina 20.

Bureau Europa

Plan van aanpak programmering Sphinxkwartier

III

Hoofdstuk

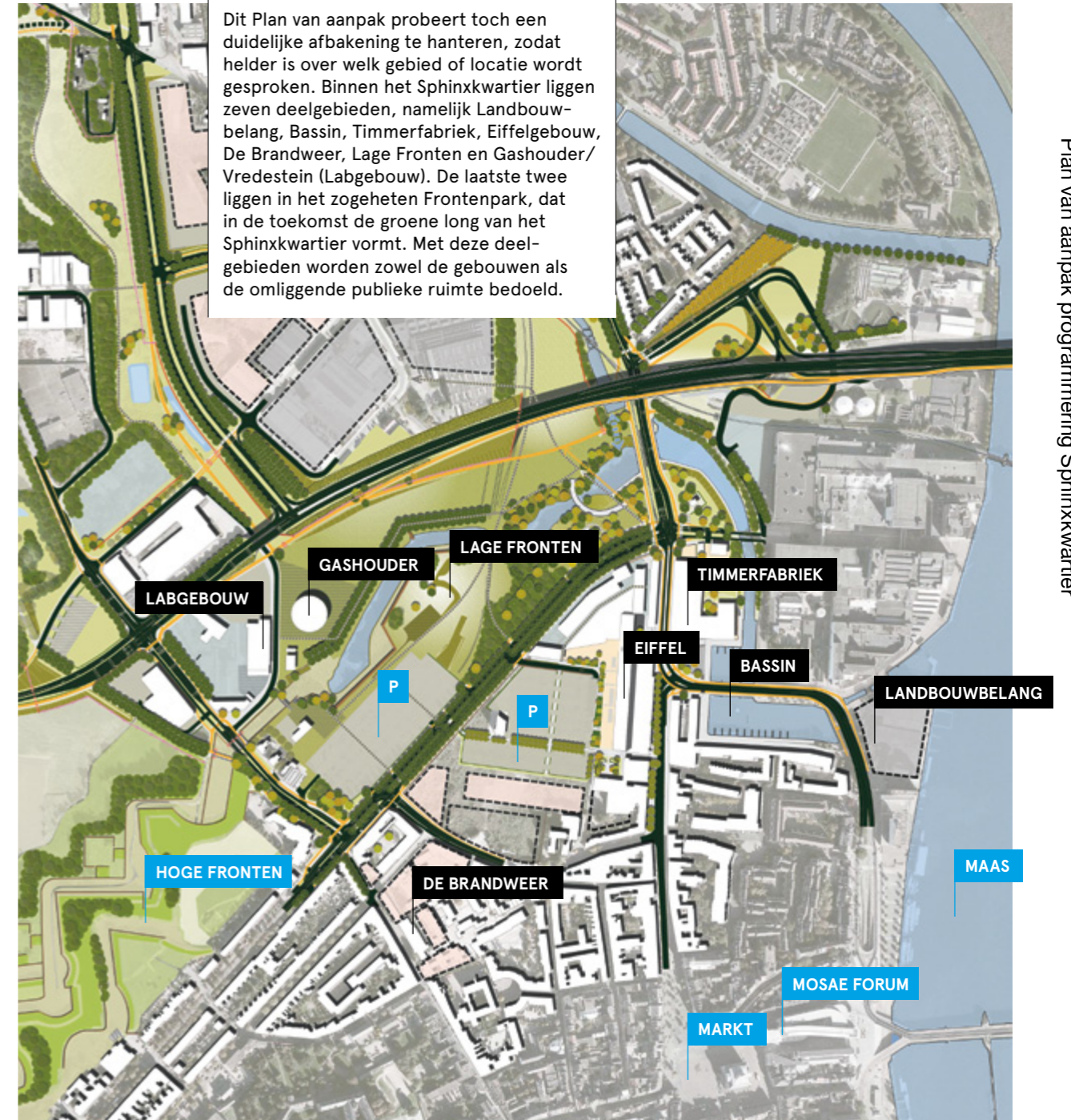
Afbakening Sphinxkwartier en beschrijving per deelgebied

Bureau Europa

Er wordt een koppeling gemaakt met de bouwstenen zoals beschreven in het rapport 'Story-platform Sphinxkwartier', dat is ontwikkeld door viaStory. Per deelgebied wordt aan-gegeven welke bouwstenen bij dit gebied het meest van toepassing zijn en daarmee dus ook relevant zijn voor de programmering van dit gebied.

Het gebied dat nu wordt betiteld als het Sphinxkwartier is (nog) geen duidelijk afgebakend deel in de stad. Voor veel Maastrichtenaren ligt het industriële verleden van dit gebied nog vers in het geheugen, maar zij ervaren het gebied niet als een (toegankelijke) 'nieuwe wijk'. Deels ligt het gebied in bestaande wijken (Boschstraatkwartier, Statenkwartier en Boschpoort) en uit gesprekken blijkt dat mensen het nog niet ervaren als één geheel. Dit is vooralsnog niet problematisch, het Sphinxkwartier mag een gebied zijn dat organisch zijn grenzen zal krijgen. Veel mensen spreken van een Sphinx-gevoel of Sphinx-sfeer die uiteindelijk bepaalt waar harde grenzen zullen lopen.

Dit Plan van aanpak probeert toch een duidelijke afbakening te hanteren, zodat helder is over welk gebied of locatie wordt gesproken. Binnen het Sphinxkwartier liggen zeven deelgebieden, namelijk Landbouwbelang, Bassin, Timmerfabriek, Eiffelgebouw, De Brandweer, Lage Fronten en Gashouder/Vredestein (Labgebouw). De laatste twee liggen in het zogeheten Frontenpark, dat in de toekomst de groene long van het Sphinxkwartier vormt. Met deze deelgebieden worden zowel de gebouwen als de omliggende publieke ruimte bedoeld.

Juist omdat het gebied zo versnipperd is en elk deelgebied zijn eigen karakter kent, is het belangrijk in de programmering verbindingsen te maken tussen de gebieden. Het gebied is nog jaren in transformatie en het programma zorgt voor de belangrijkste herkenning bij mensen. Het koppelen van verschillende organisaties, stakeholders en belanghebbenden is van essentieel belang in de programmering.

Per deelgebied zal dit Plan van aanpak een moodboard schetsen (deels op basis van beeldmateriaal), doelgroepen formuleren en een aanzet geven tot programmering.

Plan van aanpak programmering Sphinxkwartier

LANDBOUWBELANG

Het Landbouwbelang is een **culturele broedplaats** onder de noemer van tijdelijkheid, maar het DNA van deze plek is in de afgelopen dertien jaar verweven met de stad. Omdat het een A1-locatie betreft, zal het de status van tijdelijk houden, omdat dit soort broedplaatsen van oudsher plaatsmaken voor nieuwe projecten als er zich een kans voordeelt, maar het is de vraag of het niet juist van belang is dat de broedplaats behouden blijft op deze locatie. Heeft een binnenstedelijke energie niet juist behoefte aan zo'n plek? Een **rauwere rafelrand** past in ieder geval heel goed bij de sfeer die wordt beoogd in het Sphinxkwartier.

Het Landbouwbelang met het aangrenzende Landhuis kent een **eigen programmering**. De bewoners, deels kunstenaars, organiseren er goed bezochte culturele activiteiten, variërend van een open podium, filmavonden, een vegetarische volkskeuken tot een weggeefwinkel en een repaircafé.

Omdat het Landbouwbelang al jaren programmeert, kent het een eigen doelgroep, die vooral bestaat uit studenten, creatieven en ondernemende mensen. Dit voortdurend programmeren over termijn van dertien jaar ontlokt een gevoel van eigenaarschap. De **energie** die het Landbouwbelang genereert, kan heel goed worden ingezet op andere locaties in het Sphinxkwartier. Met name in het Frontenpark past de meer experimentele en creatieve sfeer van het Landbouwbelang heel goed, dus het zou zinvol zijn hier in programmering de **verbinding** te zoeken. Deels gebeurt dit al met bijvoorbeeld de activiteiten van Nightscapes, zoals het festival Secret Places, in het Frontenpark.

BASSIN

Het Bassin is een **binnenhaven** die in de jaren negentig is opgeknapt en in gebruik is genomen voor de pleziervaart. De haven biedt toegang tot de Zuid-Willemsvaart en via een oude sluis tot de Maas. Aan de zuidzijde liggen enkele oude pakhuizen. Hierin

zijn nu woningen, onder andere voor studenten, en kantoren gevestigd. In de oude werfkelders direct aan het water zijn een aantal cafés, restaurants en galerieën.

De focus in het Bassin lag tot nu toe bij een doelgroep die wat ouder is dan de bij de doelgroepen van de andere delen van het Sphinxkwartier. Met restaurants in het **hogere segment** en mainstream galerieën is ingezet op een groep die wat te besteden heeft en die dit graag doet in een aantrekkelijke en verzorgde omgeving. Tot nu toe is de beoogde levendigheid in het Bassin nog niet van de grond gekomen. De ondernemers die zich hebben gevestigd in het Bassin zijn inmiddels failliet of hebben grote moeite het

hoofd boven water te houden. Gezien de ontwikkelingen in het omliggende gebied, bij de Timmerfabriek en het Eiffelgebouw, zou het Bassin **minder 'sjiek en sjoen'** moeten worden dan het nu is, zodat het meer past bij de rest van het gebied.

Programmering kan hier een belangrijke rol in spelen en dit kan al op korte termijn.

Dit wil overigens niet zeggen dat de huidige programmering van het Bassin niet meer past, evenementen als de **Havendagen** en **Bassinario** horen inmiddels bij deze locatie. Maar in programmering zou meer een verbinding moeten worden gezocht met de nabij gevestigde culturele spelers in de Timmerfabriek, zoals de Muziekgieterij, Lumière Cinema of Bureau Europa. De **ondernemers** in het Bassin zijn een belangrijk startpunt voor programmering, zij zijn erbij gebaat dat de locatie beter bekend en in gebruik raakt. Ze denken en doen graag mee in programmering, maar zijn ook sceptisch, na de afgelopen jaren vol tegenvallers. Een **proactieve benadering** vanuit een programmeur is hierbij belangrijk.

Waar in de rest van het Sphinxkwartier nadrukkelijk **ruimte** wordt geboden tot startbeeldplanning en **experiment**, zou dit ook in het Bassin van toepassing moeten zijn om meer bij de rest van het gebied te gaan horen. Er zou bijvoorbeeld ruimte moeten zijn uit te proberen of **drijvende pontons** kunnen bijdragen aan een ander karakter van het Bassin. De drijvende terrassen kunnen niet alleen gunstig zijn voor meer bezoekers, omdat er eerder genoten kan worden van de zon (die pas laat op de bestaande terrassen staat), maar de pontons kunnen ook worden ingezet voor publieksevenementen zoals een concert, een film- of dansvoorstelling. Daarnaast zou programmering en (tijdelijke)

Voor het **Landbouwbelang** zijn met name de volgende **bouwstenen** relevant: 5. Ruimte voor mentaliteit, 6. Ruimte om je thuis te voelen, 8. Ruimte voor studenten

Voor het **Bassin** zijn met name de volgende **bouwstenen** relevant: 1 Ruimte voor het verleden, 2 Fysieke ruimte, 3 Ruimte om te ondernemen

Voor de **Timmerfabriek** zijn met name de volgende **bouwstenen** relevant: 5 Ruimte voor mentaliteit, 6 Ruimte om je thuis te voelen, 8. Ruimte voor studenten

invulling moeten worden gefocust op maakindustrie, omdat dit vanuit historisch en inhoudelijk oogpunt past bij het Bassin.

TIMMERFABRIEK

De Timmerfabriek vormt het **culturele hart** van het Sphinxkwartier. De instellingen **Lumière Cinema**, poppodium **De Muziekgieterij** en architectuurplatform **Bureau Europa** zijn gehuisvest in de Timmerfabriek. Deze culturele instellingen kennen hun eigen programmering met een bijbehorend publiek. Deze instellingen zijn belangrijke spelers – ook in de rest van het Sphinxkwartier – door hun ervaring en expertise op het gebied van programmeren en hun begrip van de trends en tendensen in het culturele landschap. Deze organisaties mogen gerust **kartrekkers** worden genoemd voor programmering in het gebied en voor een programmeur zijn de culturele instellingen belangrijke partners.

De Timmerfabriek wordt **tot begin 2017** verbouwd, daarna bevindt zich aan de achterkant van het gebouw een nieuwe **binnentuin**. Deze publieke ruimte is straks voor iedereen toegankelijk. De binnentuin is bereikbaar via het Bassin, via de ingang van Lumière en via de noordkant van de Timmerfabriek (zijde voormalig hotel de Ossekop).

De overlappende agenda's van deze drie instellingen lenen zich heel goed voor een **meer overkoepelend programma** waarin primair **talentontwikkeling** centraal staat. Daarnaast biedt de gedeelde binnentuin mogelijkheden voor programmering, die in eerste instantie wordt geïnitieerd door de drie aanwezige culturele instellingen. Hierover zijn zij al met elkaar in gesprek en bij de programmering van de binnentuin zal **hoogwaardige publieke ruimte met een hoge verblijfskwaliteit** een belangrijk speerpunt zijn, waarbij ook het (vak-)onderwijs zal worden betrokken. Naast de reguliere institutionele activiteiten kan met programmering bekendheid worden gegeven aan deze locatie, zodat mensen de plek ook weten te vinden om elkaar te **ontmoeten**.

Op dit moment worden gesprekken gevoerd met een vierde speler die zich mogelijk zal vestigen in de Timmerfabriek, de International Students' Club, een **studentensociëteit**. Mocht deze organisatie zich met name richten op het organiseren van een inhoudelijk programma voor de eigen achterban, met lezingen, workshops en evenementen, dan zou deze speler heel mooi kunnen **aansluiten** bij de beoogde programmering voor de binnentuin. Als de sociëteit zich vooral richt op het ontmoeten van studenten tijdens feesten en kroegavonden, past het minder goed in het geheel. Het gevaar bestaat dan dat de binnentuin wordt ingenomen door

de studenten en dat hiermee het **publieke karakter** van deze locatie verdwijnt.

EIFFEL

Het Eiffelgebouw wordt in 'Het Antwoord van de Sphinx' de **X-factor** van de gebiedsontwikkeling en daarmee de centrale kracht van het gebied genoemd. De gemeenteraad heeft uitgesproken dat hier functies moeten landen die Maastricht nog niet heeft en die de regio naar een nieuw niveau kunnen tillen. Er wordt gesproken over complementaire detailhandel als schakel tussen de perifere detailhandel in Bosscherveld en de binnenstad, innovatie ateliers voor wetenschappers en studenten, multifunctionele ontmoetingsruimten, flexwerkplekken, wonen of een panoramisch terras op het dak.

Hoewel er in de Eiffel een mix wordt beoogd van tijdelijke en permanente bestemmingen, lijkt er door de hoge financiële druk **weinig ruimte voor tijdelijke invulling en experiment**. Er blijven weliswaar twee vloeren van het gebouw beschikbaar voor tijdelijke invulling, maar met Pathé in de nieuwbouw aan de voorgevel en mogelijk bedrijven als The Student Hotel en Loods 5 wordt vooral gezocht naar partijen die de (hoge) vierkante meterprijs kunnen opbrengen. De **economische realiteit** is een gegeven waarmee rekening moet worden gehouden, ook in het Sphinxkwartier. Dit hoeft niet problematisch te zijn, de meer commerciële partijen kunnen mogelijk fungeren als **publiekstrekkers**, die zorgen voor een 'loop' in het gebied. Waar voor gewaakt moet worden, is dat de verschillende commerciële spelers vooral eigenstandig opereren en eilandjes vormen, waardoor er geen of te weinig verbinding is met de rest van het gebouw en het gebied. Het uitgangspunt van een circulaire economie in het Eiffelgebouw zou van grote toegevoegde waarde zijn. Hiermee behoudt de aanpak – ook als er gekozen wordt voor meer commerciële gebruikers – een vernieuwend en experimenteel karakter dat past bij het Sphinxkwartier.

Door alle partijen, dus ook de grotere commerciële spelers, (contractueel) te verplichten, of liever nog: te verleiden, de **verbinding** aan te gaan met hun **omgeving**, kan hun betekenis voor het gebied worden vergroot. Deze plannen worden nu deels al gemaakt, zo zal UNU Merit overdag zalen gebruiken van Pathé, maar de verbinding zou ook een **publiek nut** moeten dienen. Zorg ervoor dat studenten, die verblijven in The Student Hotel of studeren bij UNU Merit, kennis uitwisselen met buurtbewoners, laat Loods 5 samenwerken met lokale ontwerptalenten die elders in het Sphinxkwartier of Frontenpark zijn gevestigd en toon dit vervolgens op het terras op het binnenplein dat straks aan de achtergevel van de Eiffel gaat ontstaan.

Bureau Europa

Plan van aanpak programmering Spinxkwartier

Bovengenoemde zaken zijn onderdeel van programmering en naast het verleiden van bedrijven is het tevens een **taak** van de **programmeur** deze **verbindingen** te initiëren en te faciliteren. Een programmeur moet zien waar kansrijke relaties kunnen ontstaan die samen meer zijn dan de som der delen.

Waar in het gebouw relatief weinig ruimte is voor programmering, biedt de **publieke ruimte** rond het Eiffelgebouw wel degelijk mogelijkheden voor programmering. Sterker nog, de achterzijde van het gebouw waar straks een binnenplein ontstaat, zal **programmering** nodig hebben om tot leven te komen. Dit is niet enkel een ontwerpogave (hoe maak je van dit 'plein' een leefbare buitenruimte, terwijl de parkeerplaats gehandhaafd blijft), maar ook een vraag voor programmering. Activiteiten en evenementen kunnen ervoor zorgen dat deze plek door publiek wordt ontdekt en meer is dan een in- en uitgang van een bedrijf of hotel of doorgang naar het

winkelgebied in het stadscentrum. Uiteraard moet de programmering op deze plek aansluiten bij de spelers die zich in het gebouw bevinden en het liefst wordt het programma in **gezamenlijkheid** georganiseerd.

De **doelgroepen** die passen bij deze locatie zijn breed, van **jong** tot **oud** en van **creatieve hipster** tot **mainstream consument**. In feite moet iedereen zich hier thuis voelen, van het gezin dat naar de kinderfilm is geweest tot de bejaarde buurtbewoner van het Boschstraatkwartier. Het is dan ook de vraag in hoeverre **The Student Hotel** een grote stempel gaat drukken op de beleving van de locatie. Het gebied is er niet bij gebaat als er een **gesloten campussfeer** ontstaat, maar aan de andere kant bieden studenten en de bijbehorende levensstijl ook veel **mogelijkheden** in vooral Engelstalige programmering.

De overige ruimte rond het Eiffelgebouw, de **parkeerplaatsen** en het deel rondom het **Brikkegebouw** zijn geschikt voor programmering. Het zou interessant zijn als bijvoor-

Voor het **Eiffelgebouw** en de omliggende publieke ruimte zijn de meeste **bouwstenen** relevant: 1 Ruimte voor het verleden, 2 Fysieke ruimte, 3 Ruimte om te ondernemen, 4 Ruimte voor tijdelijkheid, 5 Ruimte voor mentaliteit, 6 Ruimte om je thuis te voelen, 8 Ruimte voor studenten

Voor **De Brandweer** zijn met name de volgende **bouwstenen** relevant: 4 Ruimte voor tijdelijkheid, 5 Ruimte voor mentaliteit, 6 Ruimte om je thuis te voelen

Voor de **Lage Fronten** zijn de volgende **bouwstenen** relevant: 1 Ruimte voor het verleden, 2 Fysieke ruimte, 4 Ruimte voor tijdelijkheid, 6 Ruimte om je thuis te voelen, 7 Ruimte voor flora en fauna

Bureau Europa

beeld de parkeerplaats incidenteel gebruikt mag worden voor activiteiten zoals een **drive-in bioscoop**, een **designmarkt** i.s.m. Loods 5 of een **kleinschalig festival**. Het Brikkegebouw en de ruimte eromheen kan heel goed fungeren als een **steppingstone** naar het Frontenpark dat erachter ligt. Door hier in programmering een verbinding te maken, ontwikkel je een logische **route** naar het nog relatief onbekende Frontenpark.

DE BRANDWEER

De **voormalige brandweerkazerne** in Maastricht is herontwikkeld tot een dynamisch, levendig en creatief gebouw. Met dank aan haar vorige bestemming geniet De Brandweer van een karakteristieke ontwerp, dat maakt het tot een interessante verschijning in de stad. De Brandweer huisvest op de eerste verdieping verschillende veelal **creatieve ondernemers**. De begane grond heeft **publieke functies** en is met de B-Kantine een ontmoetingsplek voor de omgeving. De multifunctionele ruimtes, bedoeld voor ontmoetingen, interacties en events, vormen vitrines voor de gebruikers, maar zijn ook beschikbaar voor externe initiatieven.

Hoewel de publieke functie van De Brandweer heel goed functioneert, valt er op het niveau van kruisbestuiving tussen en zichtbaarheid van de **gebruikers** (de creatieve ondernemers) nog een slag te maken. Het feit dat er in het afgelopen half jaar **amper sprake is van samenwerking** en/of gezamenlijk programma in de multifunctionele ruimtes geeft aan dat selectie op basis van ambitie die verder reikt dan de eigen onderneming belangrijk is. Dit zou een **belangrijke les** moeten zijn voor het **Labgebouw** van de voormalige Vredestein, dat later in dit plan wordt besproken. Geografisch gezien ligt De Brandweer net over de (nog niet harde) grens van het Sphinxkwartier. Maar deze creatieve en inspirerende ontmoetingsplek heeft een **voorbeeldstellende functie** voor de sfeer en het karakter van het **Sphinxkwartier**. Het is daarom strategisch slim deze locatie de komende jaren mee te nemen in de communicatie rond het Sphinxkwartier. Op de langere termijn blijkt vanzelf wel of dit weer kan worden losgelaten of juist niet.

LAGE FRONTEN

De Lage Fronten vormen de **groene long** van Sphinxkwartier. Dit voor veel mensen onbekende gebied kent een grote diversiteit aan **landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische waarden** en het is als wandelgebied een welkome aanvulling op het stedelijke karakter van het Sphinxkwartier. De geschiedenis van de stad is hier zichtbaar met de vestingwerken en het oude industri-

ele spoor en de combinatie met bijzondere flora en fauna, zoals de muurhagedis en de hazelworm, maken dit gebied uniek, maar zorgen er tegelijkertijd voor dat een **(te) hoge recreatiedruk niet past** bij de invulling van het park.

Kleinschalige programmering die rekening houdt met – en juist gebruik maakt van – bovengenoemde waarden kan meer **bekendheid** geven aan de Lage Fronten. Bureau Europa organiseert in opdracht van Gemeente Maastricht sinds het voorjaar van 2013 activiteiten en projecten die passen op de locatie. Openluchtfilms, culturele wandelingen, het plaatsen van een Sky Hive en het kunstevenement Parkers zijn voorbeelden van programmering die zorgen voor meer levendigheid, zonder dat het gebied wordt beschadigd.

Het is van belang dat er **continuïteit** zit in de **programmering**. De **ontwikkeling** van de Lage Fronten, die uiteindelijk met de Hoge Fronten één groot Frontenpark moeten gaan vormen, zal worden verspreid over **meerdere jaren**. Zeker tot en met het verleggen van de aanlanding van de Noorderbrug is het aan te bevelen dat met activiteiten en evenementen een **brede doelgroep** wordt aangesproken dan de paar natuurliefhebbers die het gebied al weten te vinden. Met het aangrenzende gebied dat in de toekomst ook onderdeel zal vormen van het Frontenpark, met gebouwen als de Gashouder en het Labgebouw/Vredestein, zijn er mogelijkheden breder te programmeren en diverse doelgroepen aan te spreken, van **cultuur liefhebbers** tot **sportfanaten** en van **buurtbewoners** tot **toeristen**. Het actief blijven benaderen – middels bijvoorbeeld een open call – van potentieel geïnteresseerden is hierbij een belangrijke taak voor een programmeur.

GASHOUDER/LABGEBOUW (VREDESTEIN)

Met het schoonvegen van bedrijventerrein Bosscherveld voor de nieuwe aanlanding van de Noorderbrug, liggen de ronde groene **Gashouder** en het voormalige **Labgebouw** van Vredestein vrij in een binnenkort groen gebied. Daarnaast liggen in dit gebied een aantal andere karakteristieke gebouwen, zoals de oude gasfabriek (Rijksmonument en ook wel cokesfabriek genoemd), de oude schoorsteen en het 'Kunstfront'. Als het nieuwe tracé van de Noorderbrug gereed is, is het een duidelijk afgebakend gebied dat **direct aansluit op het Frontenpark** en dat zich leent voor **creatieve, culturele en ambachtelijke bedrijvigheid**.

Dit gebied is binnen het Sphinxkwartier dé locatie waar **flexibiliteit, tijdelijkheid** en **experiment** de ruimte kunnen krijgen. Omdat er zowel inhoudelijk als financieel minder druk ligt op dit gebied, is er meer **ruimte voor tijdelijke invulling en programma**. Op deze

locatie zou tijdelijk gebruik leidend kunnen en moeten zijn voor een meer permanente bestemming in de toekomst.

Met programmeren kun je hier veel kanten op, met zowel **mooie binnenruimtes** voor evenementen en tijdelijke invulling, als **buitenruimtes** die zich lenen voor **groot-schaligere events**. Hoewel dit gebied nu nog in de periferie van de stad ligt, kan dit gebied **beeldbepalend** worden voor de **sfeer** van het Sphinxkwartier en het Frontenpark. Laat hier gebeuren wat elders in de stad niet kan, omarm het experiment en accepteer dat initiatieven mislukken. Ook in **vergunning- en regelgeving** zou dit gebied een mooie **testcase** zijn voor experiment. Het is nu nog niet precies bekend wat mag en mogelijk is in dit gebied en in de bestaande gebouwen. Met een divers programma kan dit in de komende jaren worden getest en kunnen nieuwe modellen, zowel op het gebied van invulling als op het gebied van regelgeving, worden getest.

Een **programmeur** heeft in dit gebied een **belangrijke rol**. Ruimte voor experiment en ontwikkeling wil niet zeggen dat alles kan worden losgelaten. Het is juist de kunst selectief te zijn op het gebied van invulling en programma en per keer een afweging te maken of iets past en een **waardevolle toevoeging** is voor het gebied. Een programmeur heeft hierin een initiërende rol, door actief te programmeren met spelers van binnen en buiten de stad, maar ook een faciliterende rol, door initiatieven van anderen op waarde te schatten en desgewenst in te passen in het gebied.

Omdat dit gebied nog aan het begin staat van ontwikkeling, is het belangrijk dat **programma en inrichting hand in hand** gaan. Waarbij het zeker in de eerste jaren belangrijk is dat bij beide flexibiliteit blijft bestaan. Kijk eerst een paar jaar naar hoe het gebied of gebouw wordt gebruikt, voordat wordt gekozen voor een definitief ontwerp of permanente inrichting ervan.

Nu de **werkzaamheden** voor de nieuwe aanlanding van de Noorderbrug starten, is

het zaak slim te **combineren** zodat dubbele werkzaamheden en investeringen kunnen worden voorkomen. Maak de terreinen rond de Gashouder en het Labgebouw zoveel al mogelijk **geschikt voor programmering**. Zorg voor een geëgaliseerde ondergrond, het liefst in een combinatie van asfalt en gras. Houd bij de aanleg van het gebied rekening met faciliteiten als riolering, stroom en water.

GASHOUDER

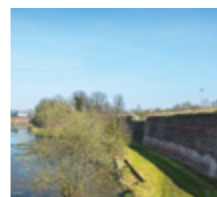
Uiteraard zijn bepaalde **randvoorwaarden** noodzakelijk voordat er in de Gashouder geprogrammeerd kan worden. Dit gebouw is met zijn doorsnee van 43 meter, een vloeroppervlak van 1.500 m² en een hoogte van 16 meter een enorme stalen constructie, maar (nog) geen gebouw dat geschikt is voor ander gebruik. Op het gebied van **veiligheid** en **geluidsoverlast** moet worden bepaald welke ingrepen onmisbaar zijn; voldoende vluchtwegen, een goede vloer die een bepaalde belasting aankan, mogelijk akoestische maatregelen en niet te vergeten toiletvoorzieningen. Vooralsnog geldt een maximum aantal bezoekers van 500 en is de sluitingstijd van het gebouw 01.00 uur. Een programmeur kan in samenwerking met de betreffende afdelingen van de gemeente de een **handleiding voor gebruik** ontwikkelen. Elk programmaonderdeel vormt een nieuwe testcase en zo worden gaandeweg het gebruik en de daarbij horende randvoorwaarden steeds duidelijker.

Een mooi **voorbeeld** van zo'n testcase is het initiatief **Gas(t)houder** dat is ontwikkeld door de **StadMakers** van Maastricht-Lab. In de maanden augustus en september 2015 bieden de Stadmakers organisatoren de mogelijkheid één week gastvrouw of gastheer van hun eigen activiteit te worden in de gashouder. Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk verschillende activiteiten op deze plek zullen plaatsvinden. Organisatoren betalen 750 euro huur voor één week, inclusief elektriciteit. De gemeente zorgt voor basisvoorzieningen als stroom, water, (basis-)verlichting en toiletten. Eventuele aanvullende aankleding

of licht- en geluidsverbeteringen dienen door de organisatoren zelf te worden geregeld en bekostigd. **Doel** van het experiment is om de **potentie van de gashouder te leren kennen**. Onderdeel van het experiment is een evaluatie, om de opgedane ervaringen mee te nemen bij de toekomstige ontwikkeling van de gashouder. Dit initiatief vormt een geweldige **opmaat**

Voor Gashouder/ Labgebouw zijn alle 8 **bouwstenen** relevant: 1 Ruimte voor het verleden, 2 Fysieke ruimte, 3 Ruimte om te ondernemen, 4 Ruimte voor tijdelijkheid, 5 Ruimte voor mentaliteit, 6 Ruimte om je thuis te voelen 7 Ruimte voor flora en fauna, 8 Ruimte voor studenten

Bureau Europa

voor programma in dit gebied, maar het is belangrijk dat ook na afloop van dit initiatief het programma een vervolg krijgt. **Ruimte voor experiment** zou een **substantieel** en mogelijk **blijvend onderdeel** moeten vormen voor de locatie.

Voor de **inrichting** van het omliggende gebied en de overige gebouwen op het terrein zou het zinvol zijn dit onderdeel te maken van programmering. Probeer middels programmering tot het ontwerp van de inrichting te komen; laat ontwerpers, jong talent en studenten van verschillende vakopleidingen meedenken over de ontwerp vragen aan de hand van prijsvragen of workshops. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het ontwerp voor toiletvoorzieningen, meubilair voor de buitenruimte, barbecuemogelijkheden enz.

LABGEBOUW/VREDESTEIN

Het is wenselijk dat de gebruikers van het **Labgebouw** verder kijken dan hun eigen organisatie of bedrijf. De **selectie** van deze **gebruikers** zou moeten plaatsvinden op basis van hun betekenis voor het gebied en/of de verbinding die ze onderling willen aangaan. Juist bij het Labgebouw gaat het niet alleen om het 'vullen' van het aantal werkplekken, maar om een selectie **op basis van motivatie** als het gaat om een waardevolle toevoeging voor het gebied. Een programmeur zou vervolgens met een overkoepelende blik kunnen kijken naar de mogelijkheden voor gezamenlijk programma dat interessant is voor een breder publiek.

De **doelgroepen** voor dit gebied zijn in eerste instantie **jonge mensen** (of mensen die **jong van geest** zijn). Het wat rauwere karakter trekt in eerste instantie waarschijnlijk creatievelingen en cultuurliefhebbers, maar dit betekent niet dat anderen worden uitgesloten voor dit gebied. Als bijvoorbeeld **gebarbecued** mag worden op het veld naast de gashouder, kan dit ook **families** aantrekken en de gashouder leent zich bijvoorbeeld ook voor een **bedrijfsfeest** van medewerkers van Vodafone.

Als er een **combinatie** gemaakt kan worden met **horeca en/of retail** – gerelateerd aan ambacht, zoals bijvoorbeeld bij Het Werkgebouw in Tapijn of Piet Hein Eek in Strijp/Eindhoven – kan dit gebied een echte **publiekstrekker** worden die ervoor zorgt dat de dagjesmensen die parkeren bij Cabergerweg ook eens de andere kant op lopen. Dit vraagt wel om een flexibele houding met betrekking tot regelgeving. Ook op dit niveau kan het gebied daarvoor goed dienen als testcase.

IV

Hoofdstuk

Interviews

Dit Plan van aanpak is voor een groot deel gebaseerd op diverse sessies en interviews met betrokkenen, belanghebbenden of ervaringsdeskundigen op het gebied van programmeren. Gesprekspartners waren ondernemers in het gebied, culturele spelers, bewoners, ambtenaren, belangrijke spelers, bewoners en programmeurs en ervaringsdeskundigen uit andere steden.

De lessen van professionals en programmeurs uit andere steden zijn zeer waardevol voor het Sphinxkwartier. Drie ervaringsdeskundigen zijn geïnterviewd voor dit Plan van aanpak, te weten Sabrina Lindemann, Evert Verhagen, en Donica Buisman.

EVERT VERHAGEN
VOORMALIG MANAGER
WESTERGAS AMSTERDAM

Toen ik als gemeentelijk projectmanager verantwoordelijk werd voor het Westergas-terrein, lagen de zaken er niet best voor. De twaalf hectare vervuilde grond onder de oude gasfabriek die in 1992 door de gemeente was verworven, moest worden schoongemaakt, de historische gebouwen gered, een nieuw park ontworpen, en steeds was er ongelof en geldgebrek. Ik ben daarom begonnen met het tijdelijk programmeren van de oude gebouwen. Want wat de krakers konden, dat kon ik ook. Cultuur kreeg hierbij volop de ruimte. Dat programmeren deed ik vijf jaar lang. Daardoor begon er iets te veranderen; mensen ontdekten het gebied, ze vonden de gebouwen steeds mooier, er kwam geld. Een programma is veel belangrijker dan de architectuur. Pas na het programmeren zijn we plannen gaan maken. In die lange periode van transitie valt het meeste te leren. Tijdens transities gebeurt het, dan moet je goed opletten.

Transformaties zijn moeilijk en zwaar. In het begin is er helemaal niets, en niemand gelooft je. Maar plekken maken waar jonge mensen elkaar ontmoeten, zijn hard nodig in een grote stad. Alles draait om mensen. Ook voor de programmering gaat het om het vinden van de juiste man of vrouw. Zijn of haar netwerk van vrienden en relaties is namelijk cruciaal. Elke stad moet hierin investeren. Programmeren draagt bij aan het positief op de kaart zetten van een gebied. Dit vraagt om een financiële investering, maar als je goed programmeert, genereert dit ook omzet. Belangrijk hierbij is dat je een mix hebt van cultureel en commercieel programma. Juist met commerciële partijen kun je meer testen hoe een gebouw of gebied functioneert. Zij kunnen meer investeren in kwaliteit op het gebied van geluid, inrichting,

horeca enzovoorts. Zo word je per event wijzer wat werkt op een bepaalde locatie. Een goede programmeur is onmisbaar voor het laten slagen van de invulling van een gebied. Deze programmeur moet het volledige vertrouwen genieten van de mensen om haar (meestal is het een vrouw) heen. Zowel organisatorisch als bestuurlijk moet men achter de programmeur staan, óók als er een keer iets niet goed gaat. Durf te leren is een belangrijk uitgangspunt, je leert meestal meer van zaken die fout gaan, dan wanneer alles goed gaat. Verder is programmeren vooral veel 'nee' zeggen. Niet alles past en het is belangrijk dat je een goede balans hebt in je programma.

Zorg dat je eerst een gebouw en/of gebied een aantal jaar gebruikt, voordat je aan de (meer) definitieve inrichting begint. Aan de hand van het gebruik leer je de locatie beter kennen en weet je wat werkt en nodig is op een plek. We hebben bij Westergas pas na zes jaar het park laten ontwerpen. Toen wist ik precies wat ik wilde, omdat we in die jaren hebben kunnen zien hoe mensen het gebied gebruikten. Wat trouwens wel belangrijk is in de inrichting vanaf dag één: goede toiletvoorzieningen. Als deze niet goed zijn, komen mensen niet meer terug.

Nog een laatste tip: richt je op een jonge doelgroep. Het gaat om de jonge mensen, om groot talent, van rond de dertig. Die verhuizen gemakkelijk. Die moet je aan je binden, anders kiezen ze voor een andere stad. Goed programmeren is daarvoor cruciaal.

SABRINA LINDEMANN
KUNSTENAAR EN URBAN CURATOR,
OPRICHTER OPTREK

Op basis van jarenlange ervaring als urban curator, met name in Transvaal en Binckhorst in Den Haag, zijn voor mij een aantal zaken cruciaal bij het laten slagen van een project. Een urban curator(/programmeur) moet deel worden van gebied en aanwezig zijn om zo het commitment van verschillende partijen te vergaren. Het zijn projecten van de lange adem, je moet lange tijd investeren, maar tijd ook zien als kwaliteit en daarmee continuïteit genereren.

Het is belangrijk dat er een nauwkeurige inventarisatie van het gebied wordt gemaakt, dat de urban curator het DNA van het gebied leert kennen en werkt met de bestaande potenties en kwaliteiten van het gebied. De bestaande identiteit is immers de grote kracht van het gebied. Van daaruit moet de urban curator netwerken, samenwerken, verbindingen leggen en vertrouwen opbouwen. De netwerken moeten waarde creërend zijn, dit hoeft niet altijd in euro's uitge-

drukt, maar partijen moeten gezamenlijk tot een (inhoudelijke) meerwaarde komen. Het is belangrijk dat mensen of organisaties zich mede eigenaar gaan voelen van een gebouw of gebied, hiermee ontstaat een belangrijk draagvlak voor de locatie. Het is van belang dat er ruimte is voor eigen initiatief, maar ook voor implementatie. Het is de taak van de urban curator daarbij ook een ander perspectief te bieden, een verrassende 'aanvliegroute' waardoor andere conclusies mogelijk worden. De context is vaak complex en het is daarom belangrijk dat kennis en kunde van verschillende disciplines wordt ingezet bij het project en/of programma. Het is belangrijk dat er wordt gestreefd naar gelaagdheid in de programmering. Openstaan voor experiment is essentieel, de werkwijze is leren door te doen. Daarbij moet de urban curator mee bewegen, flexibel zijn en dit dynamisch proces in goede banen leiden. Verbeelding en Re-Framing zijn daarbij belangrijke uitgangspunten. Het is wenselijk een combinatie van lokaal en bovenlokaal te maken, daarmee combineer je betrokkenheid en zorg je tevens voor een reflectief karakter. Deze reflectie is ook belangrijk voor het stimuleren van theorievorming over datgene wat er gebeurt. Kennis uitwisselen, kennis ontwikkelen en agenderen is van belang voor de toekomst. Bovenal is het belangrijk dat de urban curator een onafhankelijk positie inneemt. De rol van de overheid is wel belangrijk, vooral omdat de overheid moet meedenken in plaats van tegen, maar het is vooral een zaak van duidelijke communicatie naar elkaar.

DONICA BUISMAN

VERBINDER, CREATOR EN MANAGER, OPRICHTER STATE OF FLUX EN VOORMALIG ZAKELIJK LEIDER TOLHUISTUIN

Het nieuwe stadmaken begint tegenwoordig met het inzetten van flexibel programma op het gebied van kunst en cultuur, vormgeving en groen. Dit betekent niet slechts "leuke dingen-doen". Tijdelijke en inclusieve acties vormen de basis van toekomstig gebruik. Het is de pijler voor het activeren van gebruikers, het fundament voor experiment en daarmee de grond voor kennis die meegenomen kan worden in meer structurele planvorming. Cherry on the cake: je kan op korte termijn een gebied op een hoger plan trekken. Strategisch programmeren moet gezien gaan worden voor de waarde die het vertegenwoordigt, als vast onderdeel van het (her)ontwikkelen van gebieden.

Met State of Flux werken we altijd aan projecten die betrekking hebben op de publieke ruimte. De basis van onze werkwijze is het betrekken van een kerngroep van maximaal

twintig mensen, die allemaal opdrachtgever (stakeholders) zijn. Het moet een diverse groep van belanghebbenden zijn: topdown en bottomup, denkers en doeners en van diverse culturele achtergronden. Het is de gemeente, de projectontwikkelaar, woningbouwcorporaties, bewonersverenigingen, ondernemers en creatieven. Bij elke partij ben je een ander overtuigingsgesprek aan het voeren om gezamenlijk het traject in te gaan. Het hoofdargument is natuurlijk dat we een positieve verandering in het gebied teweeg gaan brengen, dat je juist door samen te werken nieuwe mogelijkheden aanboort. Het risico dat ze erin stoppen is tijd, vertrouwen en geld waarvan het meest gebruikte tegenargument vertrouwen is. Uiteraard naar mij toe, want ik ben natuurlijk de onafhankelijke nieuwe partij die zij niet kennen, maar vooral naar die ander. Het bijeenbrengen van belanghebbenden gaat niet vanzelf, maar het is voor mij een vast onderdeel van mijn werkwijze. In alle adviezen en rapporten rondom nieuwe vormen van stadmaken staat het creëren van een groep belanghebbenden ik vind het namelijk logisch dat eindgebruikers hun omgeving bepalen én ik ben van mening dat ik niet de almachtige kennis in huis heb om in mijn een-tje een uniek concept te ontwerpen.

"RICHT JE OP EEN JONGE DOELGROEP. HET GAAT OM DE JONGE MENSEN, OM GROOT TALENT, VAN ROND DE DERTIG."

Bureau Europa

"TRANSFORMATIES ZIJN MOEILIK EN ZWAAR. IN HET BEGIN IS ER HELEMAAL NIETS, EN NIEMAND GELOOFT JE. MAAR PLEKKEN MAKEN WAAR JONGE MENSEN ELKAAR ONTMOETEN, ZIJN HARD NODIG IN EEN GROTE STAD."

Bewoners, ondernemers en het culturele veld vormen belangrijke spelers in het Sphinxkwartier. Daarom is, in samenwerking met viaStory, een aantal sessies georganiseerd waarin de ervaringen, gedachten en ideeën over het Sphinxkwartier met deze betrokkenen zijn uitgewisseld.

SESSIE MAASTRICHTSE CULTURELE SPELERS

Onderstaande fragmenten komen voort uit een gesprek met verschillende culturele spelers uit Maastricht, te weten: Bart Dekker (bewoner Landbouwbelang, initiator Landhuis en Caracola), David Deprez (artistiek directeur Lumière Cinema), Erik de Jong (coördinator autonome beeldende kunst ABKM), Tim Prins (architect, Studio Stad), Romy Roelofs (projectleider I-arts, oprichter theatercollectief Het Geluid Maastricht) en Saskia van Stein (directeur Bureau Europa).

Sphinx is geen wijk, maar een gebied. Sphinx moet je vooral niet willen afbakenen, ieder stukje heeft een functie die uiteindelijk samenkomt in een groter geheel. Buiten-sluiten geeft/is een angst. Rafelranden blijven rafelranden, mensen in die randen willen meewerken en denken. Maastricht heeft tot nu toe niet een plek om mensen een kans te geven die iets anders willen (pioniers). Om initiatieven te maken moet je ruimte nemen, er niet op wachten. Ontwikkelde rafelranden door de overheid/gemeente geeft kriebels. Dat zorgt voor wantrouwen. Maastricht wil graag een vormgegeven stad zijn met uitsluiting van rafelranden.

Sphinx zit ver weg in de gedachte van de Maastrichtenaar. Het lijkt een goed idee alledaagse belangrijke dingen te plaatsen in het Sphinxkwartier, een bakker en slager en een supermarkt. Er zouden economische mogelijkheden moeten komen. Er moet geprogrammeerd worden in kleinschaligheid. Programmeren heeft als doel het geheugen te verbinden aan een productieve toekomst. Het is gebaseerd op spelen. Mensen moeten geprikkeld worden ernaar toe te gaan. Sphinx zal vooral een publiek hebben en minder gebruikers.

Sphinx zou radicaal geprogrammeerd kunnen worden; the sky is the limit. Binnen gebieden in Sphinx is radicaal omdenken mogelijk. Maastricht is een stad die vraagt om verjonging, ondanks de leegloop en de vergrijzing. De plekken met de sociale functies zijn verdwenen. Er moet breed geprogrammeerd worden. Hoe wordt de bewoner mede-programmeur? De behoefte om mee te doen is niet groot.

Je kan het gebied gebruiken als een playground: ruimtes die worden geadopteerd door de burger. Burgers zoeken mensen die de ruimtes willen beheren. Het is dan niet commercieel maar ideologisch. Dat is praktisch en radicaal en laat het gebied zelf groeien. Geef ieder stukje een eigen identiteit. Verbind ze naderhand met elkaar.

SESSIE MAASTRICHTSE ONDERNEMERS

Onderstaande fragmenten komen voort uit een gesprek met de (toekomstige) ondernemers van het Sphinxkwartier, te weten: Belinda Biesmans (De Brandweer, Bomkracht), Sueli Brodin (UNU Merit), Rene Holten en Reonald Westerdijk (Het Werkgebouw), Ward Schoonbrood (Galerie Schoonbrood), Marc Neven (Harbour Club), Joep Hermens (ZZP Fabriek), Ineke Gademan-van Eeden en Marian Bonnemayers (Galerie Kunst), Maarten Kuypers en Bernhard Bulang (Ontwerpbureau B2B) en Rik Theunissen (3D Makerspoint).

Het gaat in het Sphinxkwartier niet om de grenzen; die straat wel, die niet. Sphinx is het levensgevoel, een bepaalde kwaliteit. Het is interessant omdat het vanaf onderop wordt ontwikkeld.

Het zijn zoveel vierkante meters, dat vul je niet met een paar kunstenaars. Je hebt nieuwe ondernemers nodig die zich aange-trokken voelen door de vrijheid & wrijving die hier is. En dat op de Maastrichtse manier. We zijn geen Berlijn of Londen. Sphinx voegt een nieuwe smaak toe aan de stad. Dat heeft aantrekkingskracht.

Loods5 en Pathe passen misschien niet helemaal in het concept, maar dit soort dingen trekken wel veel publiek. Je krijgt loop in het gebied. Naast de grote partijen, moet de vrijheid behouden blijven. Het moet en/en zijn. Streven naar een mooie mix. De gemeente heeft nu de bevoegdheid partijen wel of niet toe te laten. Maar wie is 'de gemeente'? Zou er niet een curator aangesteld moeten worden?

In de maatschappij van vandaag zien we oude en nieuwe ambacht naast elkaar. Dit ontwikkelt zich razendsnel. We kunnen nu niet voorspellen wat voor soort ondernemers er in de toekomst allemaal komen. We kunnen nu niet bedenken welke beroepen er allemaal gaan ontstaan. We moeten het ook niet op voorhand al helemaal willen invullen.

Gemeente moet zorgen voor infrastructuur en aantrekkelijkheid. Dat laatste betekent ook: betaalbare huurprijzen. Als de huurprijzen te hoog zijn, wil en kan de kleine en creatieve ondernemer zich hier niet vestigen.

UNU Merit: wij gaan ons hier vestigen omdat dit gebied perfect aansluit bij wat wij doen. Het gaat om ontwikkeling en innoveren. Van de stad, van studenten, van de economie. UNU Merit verbindt Maastricht met de rest van de wereld.

ZZP Fabriek: omdat het Sphinxkwartier in het centrum van de stad ligt en omdat ik geloof in dit gebied. Parkeren is wel heel duur, dat is een aandachtspunt. Heel eerlijk, als er ergens anders in de stad een mooi gebouw is, kan ik daar ook gaan zitten.

Het Werkgebouw: het Eiffelgebouw spreekt tot de verbeelding. Dit staat symbool voor de maakindustrie. Uitstraling van vrijheid. De 'makers' brengen de smaak in dit gebied. Harbour Club: ik zie de potentie van dit gebied.

Galerie Kunzst: historie, charme van binnenhaven, oude gewelven.

3D Makerspoint: combinatie van oude en nieuwe maakindustrie.

B2B: spannend gebied, willen we onderdeel van uitmaken en een bijdrage aan leveren. Het Sphinxkwartier moet een ontmoetingsplek zijn, een verblijfplek. Waar je inspiratie vindt. Een gebied waar je niet rondloopt als consument, maar als burger.

Het hoeft niet alleen gericht te zijn op de hipsters, want dat is over een paar jaar weer over. Het moet een mix van publiek aantrekken, toegankelijk zijn. Niet zoals Céramique, waarin de doelgroep tot in detail beschreven was en alles al was bepaald. Of de binnenstad, waarin ook alles vastligt. Hier is het 'grid' nog open.

De 'echte Sjang' zit niet op Sphinx te wachten. Die zijn tevreden met het Maastricht dat er is. Maar het gaat erom dat je de jongeren aantrekt en behoudt. Nu is de stad niet divers genoeg en er is te weinig werk. De vraag is of Sphinx dat gaat veranderen? Hopelijk wel.

Wat de stad mist zijn modulaire gebouwen. In Heerlen zijn deze er al lang. De mentaliteit is hier niet. Mensen vinden elkaar niet, leven op eilandjes. Daarvoor moet je ontmoetingsplekken creëren. Maar dat is niet genoeg. Bij de Brandweer komt de samenwerking ook niet van de grond. Je moet ook een curator hebben, een programmamanager, die stuurt op de bedrijven die zich er vestigen. Dan krijg je kruisbestuiving en ontstaat dynamiek vanzelf. Er zijn ook nieuwe manieren van ondernemen, nieuwe manier van ontmoeten. De een wil gewoon een borrel, de ander ontmoet online. Waar je naar op zoek moet is ondernemers die niet alleen willen halen, maar ook brengen. Bij de Brandweer komen ook veel ondernemers alleen 'halen', daar is niet op geselecteerd. Bij Het Werkgebouw

hebben mensen elkaar wel gevonden. Samen hebben de ondernemers daar van niets iets gemaakt. Van de grond af opgebouwd. Dat gaat heel goed.

De gemeente moet ruimte bieden en toestaan. De mentaliteit faciliteren. Het enthousiasme aanwakkeren en oproepen. We hebben het steeds over het Eiffelgebouw. Want dat is het meest concrete en vanwege de omvang het meest tot de verbeelding sprekend. De rest is niet zichtbaar. De gemeente moet ondernemers ook tonen wat er is. De infrastructuur, fiets- en wandelroutes om mensen kennis te laten maken met het gebied. Pleinen, (betaalbare) parkeerplaatsen, ontmoetingsplekken.

Het gaat ook om 'trots'. Dat we iets hebben om trots op te zijn. Dat ligt ook in de historie van het gebied. Wat vertel je als je je vrienden uit Amsterdam hier rondleidt? De geschiedenis is nu het meest concrete van dit gebied, dus dat kun je nu al vertellen. Mensen vinden dit ook interessant, merken de ondernemers van het Bassin. We gaan met Sphinx iets toevoegen aan de historie. Dat is Sphinx. Ontdekken. Avontuur. Het gaat niet om het terugbrengen van de maakindustrie. Tijden zijn veranderd. Het gaat om netwerken en nieuwe verbindingen. Een dynamisch gebied dat modulair ingevuld kan worden. Smaken mengen kan ook heel spannend zijn. Zo ontstaan nieuwe concepten. Het wordt een 'gebied van doen'. Plak er geen label op. Laat iets ontstaan. Je weet toch niet hoe de wereld er over vier jaar uitziet.

De gemeente moet ook loslaten en ruimte bieden. Ondernemers in het Bassin hebben het gevoel niks te mogen. Vlaggen, verlichting... Zij willen ook innoveren, maar omdat dat nog onder het 'sjiek en sjoen' Maastricht valt, mag niks. Daarnaast is het nodig dat het gebied een naam krijgt.

Benoem het en communiceer dat. Programmering begint met #sphinx. Gebruik die hashtag voor elk initiatief dat er plaatsvindt. Maak dingen zichtbaar. In Sphinxpark gebeurde heel veel, maar een kleine groep krijgt dat mee.

Ondernemers vragen zich af: hoe krijgen wij ideeën op de juiste plek? Waar mogen wij onze pitch houden, onze plannen presenteren? Doen we dat alleen of als collectief de energie verzamelen die er is. Dan kan de gemeente niet om ons heen. Er is niet één aanspreekpunt bij de gemeente. Bovendien is het gevoel dat elke ambtenaar zijn eigen verhaal over het gebied heeft.

Er moet een oproep worden gedaan worden. De randvoorwaarden moeten helder zijn. Wat is al bepaald, wat staat nog open? Maak er geen wedstrijd zijn, zoals Stadsgoud. Knip het op in deelprojecten, zodat het behapbaar wordt.

“BENOEM HET EN COMMUNICEER DAT. PROGRAMMERING BEGINT MET #SPHINX.”

“EDUCATIE EN RECREATIE ZIJN VOLGENS MIJ DE KERNWAARDEN VAN HET NIEUWE SPHINX-KWARTIER.”

“WE GAAN IN BOSSCHERVELD EEN PARK MET AMFITHEATER MAKEN OP DE OUDE VOETBALVELDEN.”

BUURTPLATFORMS BBOOST EN SLBB

Onderstaande fragmenten komen voort uit een gesprek met de buurtplatforms van de buurten die grenzen aan of liggen in het Sphinxkwartier. Bij dit gesprek waren Ger Brouns (BBOOST, Boschstraatkwartier) en Dré van den Broek (SLBB, Boschpoort en Boscherveld) aanwezig. Maria Essers (6211, Statenkwartier) moest zich afmelden.

Nieuwe ontwikkelingen in het Sphinxkwartier bieden veel kansen als je het goed invult. Belangrijkste is dat er een goede ontsluiting komt tussen de bestaande wijken, de nieuwe delen en het groen. Het moet duidelijker worden aangegeven dat het er is. Wat wordt het Bassin? Er gebeurt nu niets, daar moet wel verandering komen.

Het Sphinxkwartier kan een mooie aanvulling zijn, maar in het Boschstraatkwartier merken we een splitsing in de wijk. Er zijn veel ouderen die amper nog buiten komen en die zeker niet meer naar de bioscoop gaan. Voor hen zijn deze ontwikkelingen eerder een bedreiging dan een kans. Ze willen veilige stoepen in plaats van twee bioscopen om de hoek. Belangrijk is dat mensen goed geïnformeerd blijven. BBOOST heeft een huiskamer in het Bassin waar mensen samenkomen en ook regelmatig worden geïnformeerd over belangrijke ontwikkelingen.

Je moet mensen op de juiste manier informeren; niet alleen maar verwijzen naar een website, maar echt de wijken in. Er is angst voor overlast; wat als er dadelijk honderden studenten om de hoek komen wonen of verblijven? Is er niet al genoeg aan (industriële) herontwikkeling zoals in de Brandweer of Tapijn? Deze trend gaat ook weer een keer over. Maastricht blijft een dorp. Aan de andere kant: studenten blijven komen. Het is ook goed dat er nu wordt ingezet op iets dat de stad nog niet heeft. Maar het is zoveel dat er nu tegelijkertijd gebeurt, dan is goede informatievoorziening heel belangrijk. Er moeten inhoudelijke verbanden worden gelegd. Bosscherveld ligt nu nog vrij afgesloten van de stad. Hopelijk brengt het verleggen van de afrit van de Noorderbrug daar verandering in, maar dan moeten wel de juiste keuzes worden gemaakt met auto-, fiets- en wandelverbindingen. We gaan in Bosscherveld een park met amfitheater maken op de oude voetbalvelden. Dit ligt straks direct tegen de Lage Fronten aan. Het zou mooi zijn als de verbinding hiermee wordt gemaakt. En voor de invulling van ons gemeenschapshuis hebben we bewoners via een enquête mee laten denken. We krijgen hierbij hulp van studentenvereniging Inactus. Dit soort samenwerkingen zijn heel waardevol en het Sphinxkwartier biedt hiervoor ook kansen.

Vanuit de overheid wordt wel steeds meer een beroep gedaan op burgerparticipatie, maar de gemeente is nog niet zover dat ze met de burger wil meedenken. Er wordt vooral gekeken naar de problemen. En praktisch: als je een goed idee hebt, betaal je zoveel voor vergunningen dat het vaak onhaalbaar wordt.

Dré van den Broek: educatie en recreatie zijn volgens mij de kernwaarden van het nieuwe Sphinxkwartier. En dan bedoel ik recreatie in rust, de mogelijkheid hebben om te genieten van de natuur. Zorg dat je de verbindingen goed maakt, zodat mensen kunnen wandelen en fietsen door het gebied.

Ger Brouns: Ik zou bij het Sphinxkwartier willen inzetten op het sociale aspect. Als ik kijk naar de grootste groep in onze wijk, ouderen, dan zie ik dat zij veel moeite hebben met alle veranderingen in de zorg. Ze weten niet meer welke zorgverzekering ze moeten afsluiten. Als er straks slimme jonge mensen in het gebied komen, zorg dan dat er een verbinding wordt gemaakt tussen deze twee groepen, bijvoorbeeld met een laagdrempelige inloop voor informatiedagen over de nieuwe regels in de zorg. Haal mensen uit hun sociaal isolement, bijvoorbeeld door bij Pathé ook ruimte beschikbaar te stellen voor dit soort initiatieven. Daarmee maak je de verbinding.

De ontwikkeling die wordt beoogd in het Sphinxkwartier vraagt om een andere benadering, ook van ambtenaren in de stad. Op het gebied van wet- en regelgeving kan het Sphinxkwartier een belangrijke testcase vormen voor nieuwe manieren van stadsontwikkeling. Voor dit Plan van aanpak is daarom gesproken met diverse mensen van de afdelingen evenementen en WABO. Daarnaast is gesproken met Maastricht-Lab, omdat dit platform onderzoek gaat doen naar veranderende regelgeving in Maastricht.

NOORTJE JANSSEN
ACCOUNTMANAGER EVENEMENTEN
GEMEENTE MAASTRICHT

Er is in Maastricht grote behoefte aan het beter spreiden van evenementen in de stad. Vooral op de binnenstad is de druk van evenementen momenteel groot. Het Sphinxkwartier gaat een belangrijke rol spelen in het beter spreiden van evenementen. Met name de meer alternatieve activiteiten passen goed bij het karakter van Het Sphinxkwartier, maar dat wil niet zeggen dat commerciële evenementen niet passen. De programmering moet vooral passen bij Maastricht en moet laagdrempelig en voor meerdere doelgroepen zijn.

Voor veel evenementen is het Sphinxkwartier nu nog te ruw. Bij de Gashouder en het Vredestein-pand/Labgebouw zijn binnenkort zeker mogelijkheden om grootschaliger te programmeren, maar voor veel organisatoren ervaren het terrein nu nog als te onbegaanbaar. De randvoorwaarden zijn nog niet goed genoeg om evenementen als de Affordable Art Fair of Trek daar te plaatsen, terwijl dit in de toekomst wel goed zou passen qua karakter. Ook Bruis, activiteiten van de Inkom en Koningsdag zouden goed aansluiten bij de mogelijkheden van Het Sphinxkwartier.

Het Sphinxkwartier moet het deel van Maastricht zijn waar ook de jongere doelgroep van de stad terecht kan. We moeten actief proberen deze doelgroep te behouden en ervoor zorgen dat de stad genoeg biedt voor studenten om te blijven als ze klaar zijn met hun studie. Er vinden al verschillende evenementen plaats in Het Sphinxkwartier, kijk naar het WE-festival, Scenes Connected en Nightscapes met Secret Places.

Het zou mooi zijn als we met de Gashouder straks een locatie hebben waar programma kan landen waar we nu nog geen plek voor hebben. Stel dat Mojo belt met een act als Stromae, ik zie het wel voor me in de Gashouder.

We zijn bezig met het opzetten van een projectbureau evenementen voor de stad. Het bureau zou geen onderdeel moeten zijn

van de gemeente, maar een eigenstandige organisatie, die evenementen verzorgt, maar ook de verbinding maakt met partijen als de gemeente en de VVV. Voorbeelden in andere steden zijn 365 in Eindhoven en Rotterdam Festivals.

Er zijn verschillende landelijke organisaties van evenementen of activiteiten geïnteresseerd om naar Limburg te komen met hun event, waarbij geldt: Limburg is Maastricht. Met Het Sphinxkwartier kunnen we die partijen (in de nabije toekomst) een interessante locatie bieden.

AFDELING EVENEMENTENVERGUNNINGEN (HERMAN KLINGESTIJN, THIJS VAESSEN EN MARIJKE BREY)

De insteek voor de afdeling evenementenvergunningen is dingen mogelijk maken. We willen meedenken binnen de wettelijke kaders wat kan en niet kan, met gezond verstand als basis.

Het Sphinxkwartier kan heel goed functioneren als testcase op het gebied van vergunningen. Het zou experimenteergebied kunnen zijn totdat de Noorderbrug is verlegd, maar het is wel wenselijk dit bestuurlijk te laten vastleggen. Belangrijk is dat de kaders helder zijn. Uiteraard kan er soms vanaf worden geweken en kunnen we maatwerk leveren, maar de basis moet duidelijk zijn.

Het is nu nog te vroeg om de kaders te benoemen, dit zal aan de hand van een aantal testcases (zoals Secret Places van Nightscapes eind mei) moeten worden bepaald. Ook dat hoort bij het experimentele karakter van het gebied.

Het liefst horen we op tijd wanneer evenementen gepland staan, dan kunnen we meedenken. Werken met één overall vergunning voor een langere periode kan zeker, zolang binnen die vergunning zaken worden gemeld en waar nodig overleg plaatsvindt.

We zijn zeer gebaat bij één aanspreekpunt, een programmeur voor het hele gebied is zeker zinvol. Dit moet dan wel iemand zijn die ook snapt als iets niet kan en dit ook aan eventuele andere partijen kan uitleggen. Het moet iemand zijn die het spel snapt.

AFDELING WABO EN CONSTRUCTEUR (NOËL VAN KAN, ROGER ESSERS EN THIJS VAESSEN)

Belangrijkste in programmering en tijdelijke invulling is het bestemmingsplan. Dit is leidend en als er moet worden afgeweken duurt de procedure langer. Om tot een snelle procedure te komen zou het bestemd moeten worden als experimenteer-

“OOK BRUIS, ACTIVITEITEN VAN DE INKOM EN KONINGSDAG ZOU DEN GOED AANSLUITEN BIJ DE MOGELIJKHEDEN VAN HET SPHINXKWARTIER.”

“DE GEMEENTE ZOU HET ONTWERP EN DE INRICHTING VAN DEZE GEBIEDEN MEER MOETEN LATEN VOLGEN UIT HET GEBRUIK.”

Bureau Europa

“BIJ SOMMIGE PROJECTEN WERKT DE REGELGEVING DUSDANIG BELEMMEREND DAT JE DIT GRAAG ZOU WILLEN VERANDEREN.”

gebied en als je het helemaal wilt doortrekken zou je het zelfs welstandsvrij moeten maken. Maar bij (tijdelijke) bouwwerken kom je op openbaar terrein met de kruimelgevalen regeling vaak ook prima weg.

Bij bestaande gebouwen is het vooral belangrijk: wie is de eigenaar? In Het Sphinxkwartier is dit in veel gevallen de gemeente, maar niet altijd. Het is goed om de afdeling WABO aan de voorkant mee te nemen in de plannen, maar er zal altijd een externe constructeur ingeschakeld moeten worden voor het bepalen van de (on-)mogelijkheden van een pand of bouwwerk.

In het algemeen: kijk met programmeren ook uit dat er binnen het gebied niet teveel gebeurt. De initiatieven van particulieren en organisaties moet goed op elkaar worden afgestemd. In die zin is het goed als er één programmeur voor het gebied komt die dit in de gaten houdt en alles goed kan stroomlijnen met de verschillende afdelingen bij de gemeente en andere betrokken partijen.

TIM VAN WANROIJ
MAASTRICHTLAB

MaastrichtLab gaat binnenkort een onderzoeksproject starten rond (de-)regulering, zowel integraal, op het gebied van multifuncties (denk aan combinatie winkel en horeca), als op het niveau van tijdelijkheid. Het Sphinxkwartier zou een goede testcase zijn voor dit onderzoek.

Regelgeving is bij elk project dat we ondersteunen een onderwerp, bij sommige projecten werkt de regelgeving dusdanig belemmerend dat je dit graag zou willen veranderen. Wat als je een van de regels weglaat, wat gebeurt er dan en werkt dat? Het moet natuurlijk niet onveilig worden, maar het kan soms wel simpeler. Het zou interessant zijn als de programmering van Het Sphinxkwartier voorbeeldstellend kan zijn hierin.

Tot slot is er gesproken met een aantal belangrijke spelers voor het Sphinxkwartier. Lara Klaassen van het CNME omdat zij al lange tijd betrokken is bij de ontwikkelingen van het Frontenpark en CNME momenteel is gevestigd in De Brandweer. Frits Palmboom ontwikkelde ooit het Masterplan Belvédère en is nog steeds betrokken bij de huidige stapsgewijze ontwikkeling. Paul Lambrechts plaatst als beleidsambtenaar cultuur het Sphinxkwartier binnen een breder kader van de stad en de regio en legt uit welke rol cultuur hierin heeft. En Govert Derix, filosoof en schrijver van het Antwoord van de Sphinx geeft zijn visie op de huidige stand van zaken in het Sphinxkwartier.

LARA KLAASSEN
DIRECTEUR CNME

Ik ben gebruiker van het Sphinxkwartier, we zitten met ons kantoor in de Brandweer. En we zijn al jaren betrokken bij het ecologisch beheer van de Lage Fronten. Maar ik ervaar het gebied nog niet als één geheel. Het is nog heel versnipperd, met verschillende kwaliteiten. Maar als ik hier in de Brandweer aan het werk ben, heb ik niet het gevoel dat dit hetzelfde 'deel' is als het Landbouwbelang. Ik vind het nu nog moeilijk voor te stellen hoe het gebied als geheel gaat functioneren, maar ik zie wel de potentie. De combinatie van bedrijvigheid en leisure is volgens mij een hele succesvolle die hier goed past. De Brandweer is hier een geslaagd voorbeeld van, maar ik zie nog meer groeipotentieel voor de stad. Ik dacht met de komst van horeca in Tapijn, dat de Brandweer wellicht leeg zou lopen, maar dit is niet het geval. Er is overlap, maar geen concurrentie. Dit heeft me wel vertrouwen gegeven in de stad, ook op het niveau van programmering.

Natuur kan een belangrijke rol spelen in het vormen van meer eenheid in het gebied. Het kan zorgen voor meer eenheid op schaal en daarmee meer identificatie. Kijk bijvoorbeeld naar het Nationaal Park Hoge Kempen in België. Dit is een groot gebied en eigenlijk ook versnipperd, maar door vijf duidelijke toegangspoorten met een eigen thema te communiceren werkt het heel goed en zie je toch de samenhang.

De gemeente heeft initieel zeker een rol in programmering. Ze zijn erbij gebaat dat het gebied bekend wordt bij bewoners en bezoekers en dat er levendigheid is, dus moeten ze er ook geld voor over hebben. Zeker omdat het zo'n groot gebied is, heb je op menselijke schaal middelen nodig om het te animeren. Over een paar jaar, als er meer bedrijvigheid is en er verschillende initiatieven zijn ontplooid, kun je je als gemeente

misschien weer meer terugtrekken, maar nu is financiële input zeker nodig.

Het blijft spannend wat men wil met het groen. Hoeveel wordt er toegestaan in het Frontenpark? Zeker als het Sphinxgebied straks meer gaat lopen, als er bedrijven komen, meer bezoekers en bewoners, dan wordt de vraag naar recreatief en meer belastbaar groen groter. Maar de Lage Fronten is eigenlijk allemaal wandelgroen, de gebruiksmogelijkheden zijn beperkt.

Bij het gebied met de Gashouder en het Labgebouw kan het recreatieve juist wel passen, groen heeft daar dan meer een nevenfunctie. Maar je kunt deze ontwikkelingen volgens mij maar beperkt sturen, je hebt het nooit helemaal in de hand. Een ontwerp kan nog zo'n mooi idee bevatten hoe mensen het zouden moeten gaan gebruiken, maar in de praktijk willen ze misschien niet op een open grasveld en zitten ze liever bij het water in de Lage Fronten.

De gemeente zou het ontwerp en de inrichting van deze gebieden meer moeten laten volgen uit het gebruik. Ik zie nu nog teveel behoefte om invloed te hebben op het ontwerp en de inrichting. Het zou mooi zijn als het gebied rond de Gashouder en Vredestein echt door community building invulling krijgt. Misschien moet je het dan zelfs semi-openbaar maken en alleen mensen die een actieve rol spelen in het gebied er ook toegang verschaffen.

Het belangrijkste is dat je het gebied flexibel houdt en dat je het gebruik voorop stelt in de invulling van het gebied.

FRITS PALMBOOM ARCHITECT VAN HET MASTERPLAN BELVÉDÈRE

Belangrijk bij de transformatie van het gebied is dat de kernwaarden op de lange termijn duidelijk zijn en bewaakt worden en dat programmering nadrukkelijk onder de vlag van tijdelijkheid plaatsvindt. Uiteraard is het begrip tijdelijkheid in deze tijd verbreed. Gebruik in programmering ook de partijen die zich hier gaan vestigen, zoals Loods 5 en het Student Hotel.

Als ik kijk naar het gebied, is er voor mij een onderscheid tussen het Sphinxkwartier en Frontenpark. Elke plek binnen deze gebieden heeft zijn eigen sfeer, met soms tegen-gestelde eisen. Kijk naar de Lage Fronten, daar heb je te maken met het cultiveren van verschillende niveaus. Juist het stakeholdersgevoel zou je hier kunnen benadrukken, verschillende doelgroepen hebben hier hun belangen, laat het maar eens helemaal uit elkaar lopen.

Het parkeerterrein aan de binnenkant van de Eifel blijft voorlopig, maar ik heb de hoop dat de ruimte die binnenkort vrijkomt aan de binnenzijde gaat functioneren als een langwerpig plein. Dit is een verborgen plein, dus mensen moeten het 'ontdekken', maar uiteindelijk zou dit deel zelfs kunnen gaan functioneren als een buurt, zoals het ooit bedacht is in de eerste plannen.

De gashouder zal een belangrijke trekpleister worden voor dit deel van het gebied. De Brandweer zie ik als een vooruitgeschoven post. De toonzetting daar, een geïmproviseerde, informele en creatieve sfeer vind ik wel heel geslaagd.

Voor de verdere toekomst zou ik het gebied ontwikkelen aan de hand van steppingstones. Ontwikkel een programma in tijdelijkheid en houdt ruimte. Kijk bijvoorbeeld naar het kleine deel achter het Brikke-gebouw, maak daar een mooie stadstuin die als steppingstone functioneert naar het Frontenpark erachter. Deze steppingstones kunnen vervolgens een tweede leven krijgen als het gebied wordt doorontwikkeld.

PAUL LAMBRECHTS BELEIDSAMBTENAAR CULTUUR

Bepaal de drie of vier belangrijkste doelen voor het gebied, en pas daar je programmering op aan. Zorg dat je met het programma het DNA verrijkt en dat de stad er slimmer of beter op wordt. Kijk vooral naar de unieke kwaliteit van het gebied, alleen daarmee onderscheid je je van mogelijke concurrentie zoals de IBA, C-Mill en C-Mine, maar ook binnen de stad moet je opletten dat het niet teveel van hetzelfde wordt met de Groene Loper bij de A2, Tapijn, AINSI en het Sphinxgebied.

De maakindustrie en het creatieve karakter dat daarbij hoort past goed bij het Sphinxkwartier, "Maak het in Sphinx". Zorg wel dat het geen reservaat wordt, dat het een R&D zone wordt waar iets kan, maar die vooral ook polemiek oproept. Het heeft geen zin om vooral heel lief tegen elkaar te zijn en elk programma-onderdeel te omarmen, daarmee krijg je onvoldoende kwaliteit. Zorg dat R&D de ruimte krijgt en maak dat het belangrijkste criterium. Iets dat er niet aan voldoet, past niet in Sphinx. Zorg ook voor een internationaal karakter, trek het breder dan de stad, laat zien: hier kun je iets ontwikkelen.

Investeren vanuit de gemeente is noodzakelijk, maar dan moet je wel het hele gebied durven pakken, daarbij horen bijvoorbeeld ook Kumulus, Marres, Brandweer, Hoge Fronten, Hogeschool Zuyd, Lambertuskerk, Rondeel, Sappi en Landbouwbelang.

"DIT IS EEN VERBORGEN PLEIN, DUS MENSEN MOETEN HET 'ONTDEKKEN', MAAR UITEINDELIJK ZOU DIT DEEL ZELFS KUNNEN GAAN FUNCTIONEREN ALS EEN BUURT, ZOALS HET OOIT BEDACHT IS IN DE EERSTE PLANNEN."

"BELANGRIJK IS VOORAL DAT ER RUIMTE IS VOOR FALLEN, 'BELVÉDÈRE MOET MISLUKKEN' ZOU BIJNA DE SLOGAN MOETEN ZIJN."

Ruimte voor experiment is heel belangrijk, voor de stad is het pas interessant als het kleur heeft. Met Vredestein en de Gashouder heb je de Champions League. Creativiteit, natuur, historie en cultuur vormen het brandpunt. Zorg dat je in dit gebied voorloper bent op het gebied van duurzaam bouwen, organiseer voor mijn part een Floriade voor de creativiteit.

Programmering moet geen lapmiddel zijn in slechte tijden. Het culturele en creatieve moet in het hart van het dna van de stad wortelen. In Sphinx moeten er alle kansen zijn voor het experiment, dit zou als filosofie leidend en blijvend moeten zijn.

GOVERT DERIX FILOSOOF EN SCHRIJVER VAN HET ANTWOORD VAN DE SPHINX

Met het Antwoord van de Sphinx is destijds het politieke mandaat voor het casco opknappen van het Eifelgebouw gered. Het document probeert terug te grijpen op de kern van het gebied. Nu, twee jaar later, is het tijd voor een concrete uitwerking.

Met programmering door een creatief regisseur zou je zeker de structuur en cultuur van het gebied kunnen versterken. Uitproberen wat werkt en daar vervolgens langer op doorgaan. De diverse stakeholders in het gebied zouden hier een rol in moeten spelen. Belangrijk is dat het rendement oplevert, dat is waar het echt om gaat. En dan bedoel ik niet (alleen) financieel, maar ook andere vormen van rendement zouden moeten worden getest in het gebied, cultureel, de integratie van studenten, armoedebestrijding, misschien zelfs wel op het gebied van zoiets als radicalisering, een onderwerp dat in Maastricht nu heel actueel is. Welzijn is ook een belangrijk onderwerp in de stad, de programmering zou ruimte moeten bieden voor het sociaal domein en mogelijkheden voor kanszoekende jongeren.

Belangrijk is vooral dat er ruimte is voor falen, "Belvédère moet mislukken" zou bijna de slogan moeten zijn. Maar eigenlijk zou je in bepaalde delen de wildernis een plek moeten geven, 'Freies Atemfeld' voor de stad. Misschien moet een deel wel juist verworden tot een ruïne en moeten we het moedwillig verwoesten.

"KIJK VOORAL NAAR DE UNIEKE KWALITEIT VAN HET GEBIED, ALLEEN DAARMEE ONDERSCHIED JE JE VAN MOGELIJKE CONCURRENTIE."

Hoofdstuk

Conclusies en aanbevelingen

“Een programma is veel belangrijker dan architectuur”, zo stelt Evert Verhagen, voormalig programmamanager van het Westergasterrein in Amsterdam. Investeren – zowel praktisch als mentaal en financieel – in programmering is noodzakelijk, juist als er minder middelen beschikbaar zijn en de noodzaak én de wil er is een andere vorm van stadsontwikkeling in de praktijk te brengen.

Ervaring in andere steden heeft geleerd dat programmeren van grote waarde is voor de ontwikkeling van een gebied. Niet alleen met als doel meer bekendheid te geven aan de plek, maar programmering positioneert een gebied op een bepaalde manier en is daarmee een belangrijk onderdeel van de communicatie over een gebied. Daarnaast is programmering een belangrijk middel om de potentie van een plek te leren kennen, iets dat hoort bij de zoektocht naar nieuwe vormen van stadsontwikkeling. Het is belangrijk daarbij te realiseren dat de uitkomsten van dergelijke projecten, afhankelijk van vele factoren zoals geografische ligging, de aanwezigheid van een kritische massa enz., altijd ongewis zijn.

TIJD

Het belangrijkste ingrediënt voor het slagen van een dergelijke aanpak is misschien wel een lange adem. Tijd is een serieuze factor om rekening mee te houden. Werken aan de bestaande stad en het regenereren van sociaal maatschappelijke betrokkenheid bij burger en bedrijf vergen een specifieke aanpak en een focus op andere waarden dan louter een monetaire. De burger dient hierbij niet zozeer als consument te worden benaderd, maar als belangrijke partner, waarbij in de aanpak de dialoog voorop moet staan.

Programmeren is geen op zichzelf staande ontwikkeling, maar onderdeel van meerdere strategieën voor transformatie en herbestemming. Het aan elkaar koppelen van deelgebieden en disciplines vraagt om een herijking van juridische, politieke en economische conventies. Stringente erfgoed- en monumentenregelgeving bijvoorbeeld moet onder de loep, er moet worden nagedacht over een integrale en duurzame circulaire economie, over sociale aspecten zoals vergrijzing, de opkomst van ZZP-ers en welzijn, allemaal dimensies die onderdeel zijn van de ontwikkeling van het gebied. Programmeren kan zelfs een belangrijke verbindende schakel vormen tussen al deze verschillende parallelle ontwikkelingen.

CONCLUSIES

- Programmering draagt bij aan de ontwikkeling van het **profiel** van een gebied. Activiteiten, evenementen en andere vormen van tijdelijke invulling helpen om een gebied te leren kennen, te ondervinden waar de **potentie** ligt en zo tot de **kern van een plek** te komen.
- Programmering draagt bij aan de **communicatie** van het gebied. Activiteiten en tijdelijke projecten zetten een gebied op de kaart. Het zorgt voor **reuring** en laat mensen op een **actieve** manier kennismaken met een plek.
- Programmering biedt ruimte voor **co-creatie** en **participatie** van burgers en organisaties uit de stad en de regio.
- Programmering biedt ruimte voor **experiment**. Uiteraard kan **niet** worden geëxperimenteerd met **veiligheid**, maar wel op het gebied van **functies** en op het gebied van **overige regelgeving**.
- Programmering kan de **ontwikkeling** van een gebied **versnellen**. Zeker bij gebieden die door stagnatie vertraging in de ontwikkeling kennen, zorgt programmering voor een **snellere herwaardering** van het gebied. In vergelijkbare situaties in andere steden zijn door het (tijdelijk) programmeren van het gebied **nieuwe investeerders** aangetrokken.

Wat kan het Sphinxkwartier betekenen voor de spreiding van evenementen in de stad?

- Betere spreiding van evenementen in de stad, vermindert druk op bestaande locaties
- Niet grote evenementen van het Vrijthof, maar evenementen die aansluiten op en/of bepalend zijn voor vernieuwende en experimentele karakter van Sphinxkwartier, waarbij kan worden gedacht aan Dancetour, Bruis, Summer DJ's, maar ook aan theatervoorstellingen, tentoonstellingen en sportactiviteiten
- Bredere keuzemogelijkheid voor organisatoren

“PROGRAMMEREN IS GEEN OP ZICHZELF STAANDE ONTWIKKELING, MAAR ONDERDEEL VAN MEERDERE STRATEGIEËN VOOR TRANSFORMATIE EN HERBESTEMMING.”

Bureau Europa

AANBEVELINGEN

Op basis van literatuur, artikelen, bovenstaande interviews en de eigen ervaring met programmeren, doet Bureau Europa daarom een aantal aanbevelingen die bijdragen aan de waardevolle ontwikkeling van het Sphinxkwartier. Deze aanbevelingen zijn onderverdeeld in een aantal categorieën en zijn bedoeld voor de verschillende betrokkenen, namelijk bestuurders, de toekomstige programmeur en zijn of haar organisatie, het ambtelijk apparaat en de gebruikers. Met name voor de laatste (twee) groepen vormen onderstaande aanbevelingen een eerste aanzet die door de programmeur verder uitgewerkt zal moeten worden op basis van het programma dat wordt ontwikkeld.

Belangrijke stappen

- Kiezen voor programmering betekent **budget** vrijmaken hiervoor, eventueel binnen bestaande budgetten
- Niet alleen financieel **investeren**, maar ook **praktisch, mentaal** en in **tijd**
- Aanstellen **programmeur** en **organisatie**
- **Programmering** en **communicatie** Sphinxkwartier hand in hand laten gaan

Financiële aanbevelingen

- **Investeren** in programmeren is een **vereiste**, maar op termijn moet programmering **zichzelf kunnen bedruipen**.
- Investeer met name in een **goede programmeur** en **organisatie** (bijvoorbeeld 0,6 fte programmeur schaal 10-11 en 0,4 fte productie/organisatie schaal 8). Voor het programma zelf moet worden gedacht aan kleine aanjaagbudgetten. Uiteindelijk moet programmering geld opleveren.
- Inkomsten moeten met name voortkomen uit de verhuur van **gebouwen**. Daarnaast is een **combinatie** van **commerciële** en **niet-commerciële activiteiten** aan te bevelen, omdat activiteiten vanuit commerciële hoek meer zullen opleveren.
- Houd rekening met een **forse aanloop** van twee tot vier jaar, programmering heeft tijd nodig om rendabel te zijn.

AANBEVELINGEN VOOR BESTUUR

Organisatorisch

- Een fulltime programmeur is onmisbaar om het programma in Sphinxkwartier en Frontenpark te laten slagen. Stel daarom zo snel als mogelijk een programmeur aan die onafhankelijk kan opereren, maar die het vertrouwen geniet van bestuur en betrokken spelers. Het liefst opereert een programmeur in een breder kernteam, waarbij de economische realiteit en de ontwerpogave zijn vertegenwoordigd, om daarmee gezamenlijk vorm te geven aan het proces als geheel. De voorkeur gaat uit naar iemand die het gebied kent, een netwerk heeft in de stad en die zowel een goede verbinder is als een gepassioneerd ambassadeur voor het Sphinxkwartier. Het streven is dat de programmeur zichzelf, op termijn, overbodig maakt of zijn eigen kosten dekt met binnen het gebied gegenereerde middelen.
- Naast een programmeur zou het goed zijn iemand aan te stellen voor de uitvoering en organisatie van de programmaonderdelen. Het gebied als geheel is van dusdanige omvang dat het teveel gevraagd is van een programmeur het programma zowel te conceptualiseren als volledig uit te voeren.

AANBEVELINGEN VOOR PROGRAMMEUR

Profiel programmeur

- Goede verbinder
- Ambassadeur voor het Sphinxkwartier
- Breed netwerk in de stad en regio
- Geen 9 tot 5 mentaliteit
- Affiniteit met cultuur, natuur, historie en sport

Algemeen/werkzaamheden

- Verbindingen maken tussen verschillende partijen / aansluiten bij bestaande spelers
- Deel worden van gebied / aanwezig zijn / commitment van verschillende partijen genereren
- Lange tijd investeren, lange adem / continuïteit, tijd als kwaliteit
- Nauwkeurige inventarisatie / DNA van gebied/ Werken met bestaande potenties en kwaliteiten van een plek
- Bestaande identiteit als kracht van gebied benutten
- Netwerken, samenwerken, verbindingen leggen, vertrouwen opbouwen
- Waarde creërende netwerken laten ontstaan
- Mede-eigenaarschap creëren / draagvlak
- Biedt ruimte voor eigen initiatief, maar ook implementatie
- Ander perspectief aanbieden, verrassende 'aanvliegroute' waardoor andere conclusies mogelijke worden
- Verbeelding
- (Re)-Framing
- Open staan voor experiment, leren door te doen
- Mee bewegen, dynamisch proces, flexibiliteit
- Context is vaak complex - zet kennis en kunde in van verschillende disciplines
- Lokaal en bovenlokaal (betrokken en reflectief)
- Onafhankelijke positie van de trekker
- Overheid: mee denken ipv tegen denken, duidelijke en consequente communicatie
- Streef naar gelaagdheid (in de programmering)
- Reflectie / theorieontwikkeling
- Kennis uitwisselen, kennis ontwikkelen en agenderen

SPECIFIEK

- Als een stadsbreed projectbureau voor evenementen in Maastricht wordt opgericht, sluit hierbij aan
- Zorg voor aansluiting bij andere transitie-opgaven in de stad (A2, Tapijn, AINSI)
- Ontwikkel het programma in goed overleg met afdelingen van vergunningen en MaastrichtLab

AANBEVELINGEN AMBTELIJK APPARAAT

- 'Practice what you preach'; de wil is er om in het Sphinxkwartier op een fundamenteel andere wijze om te gaan met stadsontwikkeling. Doe het ook.
- Voor beleidsmakers: omarm cocreatie. Laat anderen uit je vakgebied of juist uit andere disciplines meedenken en waar mogelijk ook meedoen.
- Voor medewerkers vergunningsafdelingen: probeer mee te denken en dingen mogelijk te maken
- Sta open voor experiment, ook in wet- en regelgeving, zoals bijvoorbeeld de aanmelding van Maastricht voor de experimentenwet horecawinkels
- Sta eendrachtig achter het eigen beleid / voorkom innerlijke concurrentie

GEbruikersinformatie

Sociaal:

- Werken op basis van vertrouwen
- Samenwerken is uitgangspunt
- Aansluiten bij bestaande spelers
- Probeer bij ieder initiatief verbindingen te maken tussen verschillende partijen

Voorwaarden voor gebruik:

- (Stel een protocol op)
- Hergebruiken van aanwezige materialen waar mogelijk;
- Respectvol omgaan met de omgeving in het gebruik, maar tegelijkertijd openstaan voor alle vormen van gebruik
- Het gebied zien als een plek waar ruimte is voor het individu en het collectief.

Communicatie:

- Heldere communicatie tussen betrokken partijen/stakeholders
- Heldere externe communicatie: één 'hoofd'-kanaal: Sphinxkwartier (zowel geprinte als digitale media)
- Aansluiting bij andere transitieopgaven (A2, Tapijn, AINSI)
- Goed overleg met betreffende afdelingen van vergunningen
- Afstemming en terugkoppeling met MaastrichtLab op niveau van lessen in regelgeving

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Het Antwoord van de Sphinx
(Govert Derix en Wim Meys)

Hoe de broedplaats een surrogaat voor echte stedelijke ontwikkeling werd
(Roel Griffioen)

De moderne stad is er ook voor niet-hippe en laagopgeleide mensen
(Michiel Goudswaard, FD)

www.boekman.nl/producten/boekman/boekman-101-cultuur-als-aanjager-van-gebiedsontwikkeling

www.stadacademie.com/2013-2014/tijdelijkheid

kennisbank.platform31.nl/pages/24270/Documentatie/Conceptontwikkeling-voor-creatieve-broedplaatsen.html

Artikel van Lynn Berger voor De Correspondent (3-10-2013): decorrespondent.nl/32/wat-is-de-creatieve-industrie/820160-a26278ba

www.fnv-kiem.nl/nieuws/media-en-communicatie/2050/hoogleraar-kleine-creatieve-starters-vor-men-bewezen-banenmotor/

<http://networkcultures.org/blog/publication/the-volkskrant-building-manufacturing-difference-in-amsterdams-creative-city-boukje-cossen-and-sebastian-olma/>

www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/16/guardian-view-cultural-cities-manchester-shows-way

Richard Florida - The rise of the creative class (2002): www.washingtonmonthly.com/features/2001/0205.florida.html

<http://urbanomnibus.net/2010/12/thomas-sevcik-why-art-and-the-creative-class-will-never-save-cities>

www.architectureworkroom.eu/documents/TAotT_14.08.12_lowres.pdf

COLOFON

Bureau Europa
Saskia van Stein
Loes van Oort

Fotografie
Jonathan Vos
Kim Bouvy
Monique Wegdam
Google

Grafisch Ontwerp
Studio Noto,
Maastricht

Met dank aan

Erwin Gerardu, Bonny Neven, Alain Nijssen, Peter Rongen, Peter de Ronde, Gerdo van Grootheest, Guid Bartholomee, Toos Hofstede, Luc Wassen, Dewi Andoetoe, Evert Verhagen, Sabrina Lindemann, Donica Buisman, Belinda Biesmans, Suelli Brodin, Rene Holten, Reonald Westerdijk, Ward Schoonbrood, Marc Neven, Joep Hermens, Ineke Gademan-van Eeden, Marian Bonnemayers, Maarten Kuypers, Bernhard Bulang, Rik Theunissen, David Deprez, Romy Roelofsen, Erik de Jong, Tim Prins, Bart Dekker, Ger Brouns, Dré van den Broek, Noortje Janssen, Herman Klingestijn, Thijs Vaessen, Marijke Brey, Noël van Kan, Roger Essers, Tim van Wanroij, Lara Klaassen, Paul Lambrechts, Frits Palmboom en Govert Derix.

Bureau Europa
Boschstraat 9
6211 AS Maastricht

www.bureau-europa.nl